

Dariusz Rolnik

Uniwersytet Śląski w Katowicach

ORCID 0000-0002-7649-3142

Magnaci na sejmikach mińskich w latach 1778– 1787. O znaczeniu „głosu” Radziwiłłów i innych „możnych panów” w Mińskiem*

Słowa kluczowe:

Stanisław August, Radziwiłłowie, elity mińskie, sejmiiki mińskie, stronnictwo królewskie

Początek panowania Stanisława Augusta, czasy konfederacji barskiej i pierwszy rozbiór kraju znacznie zmieniły scenę polityczną w Rzeczypospolitej. Przede wszystkim ujawniła się w pełni siła ambasadora rosyjskiego w Warszawie Ottona Stackelberga, wsparta stałą obecnością wojsk moskiewskich w państwie polsko-litewskim. Jego woli nie mogło się oprzeć żadne stronnictwo magnackie czy jakiegokolwiek inne. W styczniu 1776 r. Jan Nepomucen Chęcki pisał do Adama Chmary, instygatora litewskiego i obywatela mińskiego, że O. Stackelberg mówił do dygnitarzy i obywateli litewskich w Grodnie, zgromadzonych u Antoniego Tyzenhauza, że jeżeli kochają imperatorową i króla, to mają być za wyborami podskarbiego litewskiego. Wnioskował z tego trafnie, że inne partie, jakkolwiek by się skonfigurowały, nie będą miały większego znaczenia¹.

Większość rodzin magnackich, i to bez względu na to, po której stronie się opowiadały, z zawieruchy barskiej wyszły osłabione, tak ekonomicznie, jak i politycznie, co wykorzystał dobrze Stanisław August do budowy swojego stronnictwa, przekonując do siebie – różnymi sposobami, nie zawsze tylko ideami czy myślami o naprawie Rzeczypospolitej – dawnych zwolenników możnych

* Artykuł jest efektem prac nad projektem NCN 2014/15/B/HS3/02277, pt. *Adam Chmara (1720–1805) – ostatni wojewoda miński w świecie polityki czasów stanisławowskich i jego archiwum*.

¹ J.N. Chęcki do A. Chmary, [Warszawa], 29 I 1776, BJ, rkp. 6666, k. 337–337v.

panów będących wcześniej w opozycji do króla. Kampania polityczna do sejmku 1776 r. pokazała, że otwarta opozycja wobec dworu i ambasadora jest skazana na przegraną. Opozycja kierowana wówczas w Mińsku przez hetmana Michała Kazimierza Ogińskiego przegrała, a posłowie przez nią wybrani zostali odrzućeni w Warszawie². Taka sytuacja, w której zaznaczyła się zdecydowana przewaga obozu królewskiego i ambasadora moskiewskiego, jest wyraźnie widoczna na Litwie w latach 1778–1787, czyli okresie tzw. wolnych sejmów. Obrazują zaś ją przykłady kreowania życia politycznego w województwie mińskim.

W województwie mińskim silnymi wpływami w czasach stanisławowskich mógł pochwalić się Karol Stanisław Radziwiłł, który po powrocie z emigracji barskiej w 1777 r. pogodził się ze Stanisławem Augustem i zrezygnował z opozycyjnej wobec niego polityki. Zaznaczmy tu jednak, że było korzystne dla obu stron, K.S. Radziwiłł zyskiwał albo odzyskiwał panowanie w swych dobrach³, natomiast król korzystał z grona dawnych przyjaciół radziwiłłowskich, jakkolwiek w 1776 r. – w czasie jeszcze emigracji księcia – szukali oni innych dróg karier⁴, to jednak po powrocie K.S. Radziwiłła ponownie część uznała jego wagę na scenie politycznej. Chyba dobrze oddaje to list Adama Chmury – wówczas instygatora litewskiego do K.S. Radziwiłła, pisał w nim: „Powszechna dla kraju radość z powrotu szczęśliwego JWXcia Dobrodzieja do ojczyzny, przynosi najwięcej zysku prowincji litewskiej” i dalej zapewniał o swej życzliwości⁵. To nie była tylko kurtuazja, ale także „interes” Litwy i jej obywateli. Niemniej, odtąd Stanisław August przy pomocy K.S. Radziwiłła wraz z Antonim Tyzenhauzem – nie lubia-

² O sejmiku 1776 por. D. Rolnik, *Adam Chmura (1720–1805) – ostatni wojewoda miński w świecie polityki czasów stanisławowskich i jego archiwum*, Katowice 2022, s. 205–212; A. Stroynowski, *Opozycja sejmowa w dobie rządów Rady Nieustającej. Studium z dziejów kultury politycznej*, Łódź 2005, s. 108.

³ Radziwiłłowie wszystkim zastawnikom wyrównali straty w posesjach. Por. A. Chmura do [Marianny Chmarzyny], Nowogródek, 15 V 1778, NGAB, F 1324, op. 1, rkp. 62, k. 77; A. Chmura do [M. Chmarzyny], Nowogródek, 16 V 1778, NGAB, F 1324, op. 1, rkp. 86, k. 51; A. Chmura do [M. Chmarzyny], Nowogródek, 19 i 24 V 1778, NGAB, F 1324, op. 1, rkp. 43, k. 110, 112.

⁴ Większość szła za A. Tyzenhauzem, por. S. Kościalkowski, *Antoni Tyzenhauz, podskarbi nadworny litewski*, t. 1, Londyn 1970, s. 115–123, 159; J. Michalski, *Wokół powrotu Karola Radziwiłła z emigracji pobarskiej*, KH 1999, 4, s. 28–34, 48–56.

⁵ A. Chmura do K.S. Radziwiłła, Raków, 7 VI 1778, AGAD, AR V, rkp. 1999, s. 4. Nie znaczyło to, że później sposób prowadzenia przez niego polityki był lubiany. Dziesięć lat później A. Chmura cieszył się z nieobecności K.S. Radziwiłła na sejmie, „boby robił zamieszanie na sesjach prowincjonalnych”, A. Chmura do [M. Chmarzyny], Warszawa, 15 X 1788, NGAB, F 1324, op. 1, rkp. 43, k. 142.

nym⁶ w Mińsku, ale z racji mocy⁷ uznawanym – właściwie decydował o obrazie sejmików województwa mińskiego. K.S. Radziwiłł sam jednak rzadko się bezpośrednio w sejmiki mińskie angażował, nie dostrzegał takiej potrzeby, wystarczyło mu, że wpływał na dobór kandydatów do funkcji wybieralnych na danym sejmiku, co najczęściej ustalano po konsultacjach z nim. Bardzo trafnie już przy elekcjach, dość burzliwych, deputatów oraz wyborze podkomorzego i chorążego mińskiego w lutym 1777 r. zauważył Jan Nepomucen Chęcki, że „JW. Tyzenhauz z IMP Tyszkiewiczem y przyjaciółmi radziwiłłowskimi wszystkie elekcje podług upodobania swego skuteczni⁸”. Tła temu dodawała relacja A. Chmary, który konstatował, że wszyscy, jedni przez bojaźń, inni „przez przypodobanie dla różnych promocji muszą pochlebiać” owym przodownikom⁹. Za związanych z tą partią w Mińsku można uznać Bykowskich, Wołodkowiczów i Zawiszów. Pozostałe miejscowe elity, rodziny Prószyńskich i Wańkowiczów gwarantowały jego polityczną stabilność, tym bardziej że inne rodziny, jakkolwiek im niechętne, Chmarów i Świętorzeckich ideologicznie również były bliskie królowi, zadowalały się docenianiem ich, stąd awanse i funkcje przypadały również osobom z nimi związanymi. Utrzymanie tej równowagi gwarantował pojawiający się częściej w Mińsku wojewoda miński Józef Mikołaj Radziwiłł oraz nieco później starosta miński, podkomorzy W.Ks.Lit. Hieronim Wincenty Radziwiłł (brat przyrodni K.S. Radziwiłła¹⁰). Próby angażowania się przedstawicieli innych możnych rodzin: Aleksandra Michała Sapiehy, Dominika Przedzieckiego, a wcześniej jego ojca Antoniego Tadeusza, Michała Kazimierza Ogińskiego oraz jego żony Aleksandry z Czartoryskich, tworzących w Słominie silny ośrodek polityczny, rodziny Tyszkiewiczów czy Michała Hieronima Brzostowskiego, słabo związanego z Mińszczyzną, ograniczały się do pojedynczych akcji promowania swoich kandydatów do funkcji poselskich, deputackich czy urzędów elekcyjnych.

⁶ Por. np. M. Chmarzyna do A. Chmary, b.m.d. [?], 24? [1777?], b.m.d., Raków, 7, 20 i 30 X 1777, BStW, rkp. akc. 1780, k. 127, 140, 142, 147, 150–150v.

⁷ Por. A. Kalenkiewiczówna, *Rozkład partii Tyzenhauza na tle sejmików litewskich*, w: *Księga pamiątkowa Koła Historyków słuchaczy USB w Wilnie*, Wilno 1933, s. 151.

⁸ J.N. Chęcki do A. Chmary, [Warszawa], 17 II 1777, BJ, rkp. 6666, k. 384v.

⁹ A. Chmara do [M. Chmarzyny], Samuelów, 12 II 1777, NGAB, F 1324, op. 1, rkp. 86, k. 63v. Deputatami zostali: Jan Karol Zawisza i Leon Rymwid Mickiewicz, por. A. Chmara do [M. Chmarzyny], Mińsk, 6 II 1777, NGAB, F 1324, op. 1, rkp. 86, k. 55; *Deputaci Trybunału Głównego Wielkiego Księstwa Litewskiego, Spisy*, oprac. A. Rachuba i P.P. Romaniuk, Warszawa 2004, s. 334. Na nowego podkomorzego mińskiego wybrano Antoniego Prószyńskiego, sędziego ziemskiego, por. D. Rolnik, *Adam Chmara (1720–1805)*, s. 218.

¹⁰ Z. Anusik, A. Stroynowski, *Radziwiłł Hieronim Wincenty*, PSB, t. 30, Wrocław 1987, s. 188.

Weryfikują te uwagi w pewnym stopniu relacje z przebiegu sejmików mińskich. Tu pokazane zostaną sejmniki – począwszy od sejmików poselskich 1778 r. do deputackich-elekcyjnych 1787 r. – zarówno te, których przebieg był najbardziej typowy, jak i te szczególne, gdzie wyjątkowo ukazywała się rola i pozycja możnych. Nie jest to próba monograficznego ujęcia sejmików mińskich, a próba odtworzenia pozycji i wagi magnatów na nich. Nienaturalna może się wydawać data końcowa rozważań. Właściwsza byłaby 1788 r. związana z sejmikami poselskimi, ale sam rok 1788 to w istocie osobny rozdział. Mimo że dzięki pracy Jerzego Michalskiego znamy dobrze ich przebieg¹¹, to jednak nie wszystko jest w nich wyjaśnione, zastanawia chociażby skala wolt politycznych, a przede wszystkim ich motywacje, co jest materią na osobne rozważania.

Normą było, co pokazały sejmniki poselskie 1778 r., szukanie przez kandydatów do funkcji wsparcia możnych. Takich silnych, właściwie wszystkich możnych związanych z Mińszczyzną, miał A. Chmara¹² myślący o funkcji poselskiej, przy czym mieścił się on w układzie sił decydujących o wyborze po właściwej stronie, a jednak posłem nie został. Ten przypadek tłumaczy nieco Witold Filipczak, pokazujący układ sił w województwie mińskim, który był – jak zauważa – skomplikowany. Z A. Tyzenhauzem związani byli: podkomorzy miński Antoni Prószyński, sędzia ziemski miński Tadeusz Wołodkowicz oraz Bykowscy, w partii przeciwnej znajdowali się Chmarowie i Świętorzeccy. Antoni Świętorzecki współpracował z wojewodą mińskim J.M. Radziwiłłem i podkanclerzem litewskim J. Chreptowiczem, Franciszek Uniechowski był protegowanym I. Massalskiego¹³. A. Chmara teoretycznie miał w tym gronie najsilniejsze poparcie. Nakazano mu jednak z Warszawy popierać Wołodkowiczów, jego nieprzyjaciół w Mińskiem, co było

¹¹ J. Michalski, *Sejmniki poselskie 1788 roku*, w: idem, *Studia historyczne z XVIII i XIX wieku*, t. 1, Warszawa 2007, s. 217–284.

¹² Byli to: M. Brzostowski, J. Chreptowicz, J.M. Radziwiłł, kasztelan miński Michał Antoni Rokicki, starosta dębski Dominik Przeddziecki, jego żona Anna z Radziwiłłów, A.M. Sapieha, hetmanowa A. Ogińska, por. D. Rolnik, *Adam Chmara (1720–1805)*, s. 230–233, 236–237; W. Filipczak, *Sejm 1778*, Warszawa 2000, s. 104. W tej grupie też wojewodzina smoleńska Anna z Pocięjów Tyszkiewiczowa, żona Józefa Tyszkiewicza, wówczas jedna z bardziej ustosunkowanych osób w Wilnie, która przejęła część wpływów A. Tyzenhauza podczas jego nieobecności w kraju, por. W. Filipczak, *Anna z Pocięjów Tyszkiewiczowa, wojewodzina smoleńska. Rola polityczna w czasach Rady Nieustającej*, w: *Kobiety i władza w czasach dawnych*, red. B. Czwojdrak, A.A. Kluczek, Katowice 2015, s. 412–414.

¹³ Por. Planta sejmików, AGAD, AR II, rkp. 3131, s. 3; W. Filipczak, *Sejm 1778 roku*, s. 104; S. Kościółkowski, *Antoni Tyzenhauz*, t. 1, s. 123; A. Haratym, *Świętorzecki Antoni*, PSB, t. 51, Warszawa–Kraków 2018, s. 531; D. Rolnik, *Adam Chmara (1720–1805)*, s. 236–237; A. Kalenkiewiczówna, op. cit., s. 151.

dla niego trudne¹⁴. Planta przygotowana przez K. Wolmera, wykonawcę woli A. Tyzenhauza, wskazywała jako posłów chorążego mińskiego Stefana Bykowskiego i sędziego ziemskiego Feliksa Prószyńskiego, tego jednak nie udało się przeprowadzić¹⁵.

Sejmik poselski 1778 r. odbył się w Mińsku w połowie sierpnia. Nie znamy laudum tego sejmiku, z „relacji” zamieszczonej w instrukcji mińskiej z 18 sierpnia wynika, że ten odbył się spokojnie pod prezydencją A. Prószyńskiego, podkomorzego mińskiego, który został posłem, a na drugiego posła wybrano T. Wołodkowicza. Czy któryś z magnatów był na sejmiku, nie wiemy, nie ma tego śladu, więc możemy przyjąć, że nie. Natomiast w instrukcji wspomniano, by posłowie podziękowali w imieniu województwa mińskiego za uczynioną sprawiedliwość dla K.S. Radziwiłła. Instrukcja sejmiku mińskiego była wyważona i do zaakceptowania przez wszystkich, nie mogła budzić większych kontrowersji¹⁶. Funkcje zostały przydzielone przedstawicielom miejscowych elit, instrukcja była do zaakceptowania przez wszystkich. Z tych wyborów podobno był niezadowolony A. Tyzenhauz¹⁷. Nikt z miejscowych nie protestował, to jakby naturalny bieg rzeczy. W tym samym układzie politycznym, w przyszłym rozdaniu funkcji zaspokojeni zostaną inni, m.in. Stanisław Prószyński, podkomorzyc miński, i Ignacy Janiszewski, którzy zostali deputatami na sejmikach w lutym 1779 r.¹⁸ A. Chmara zyskał zadośćuczynienie w 1779 r., został bowiem kasztelanem mińskim po śmierci M.A. Rokickiego¹⁹, pokonując m.in. kandydata A. Tyzenhauza Eustachego Józefa Chrapowickiego, i to – podobno – pomimo niechęci Stanisława Augusta

¹⁴ J.N. Chęcki do A. Chmary, [Warszawa], 17 VIII 1778, BJ, rkp. 6666, k. 466v.

¹⁵ Por. A. Stroynowski, *Pierwszy „wolny” sejm stanisławowski 1778 (główne problemy obrad)*, „Folia Historica” 1990, 37, s. 42; W. Filipczak, *Sejm 1778*, s. 104.

¹⁶ Por. Instrukcja dla posłów mińskich, [Mińsk], 18 VIII 1778, NGAB, F 1727, op. 1, rkp. 17, k. 1423–1427. Por. też *Gazety pisane*, Warszawa, 24 VIII 1778, LMAVB, F 9, rkp. 3013, k. 14v; *Diariusz sejmu 1778*, lista posłów, AGAD, AKP, rkp. 134, s. 4. Potwierdzała to relacja Onufrego Pawłowicza, który pisał: posłowie „obrani bez żadnej przeszkody, gdyż więcej nie było starających się”, O. Pawłowicz do A. Chmary, Siemków, 21 VIII 1778, BJ, rkp. 6665, k. 180. O sejmiku por. W. Filipczak, *Sejm 1778*, s. 104–105; D. Rolnik, *Adam Chmara (1720–1805)*, s. 237–239; D. Rolnik, *Mińskie sejmy poselskie w latach 1778–1786 – między problemami domowymi a światem zewnętrznym*, „Res Historica” 2021, nr 51, s. 313–338.

¹⁷ List opisujący bezprawia anarchii kraiowej w Litwie [1778], kopia, AGAD, Varia oddz. I, rkp. 60, s. 340.

¹⁸ Por. D. Rolnik, *Adam Chmara (1720–1805)*, s. 240.

¹⁹ *Senatorowie i dygnitarze wielkiego Księstwa Litewskiego 1386–1795*, oprac. J. Wolff, Kraków 1885, s. 113.

do A. Chmary²⁰. Przy tym pokonał w głosowaniu w Radzie Nieustającej m.in. S. Bykowskiego, chorążego mińskiego, Józefa Ignacego Tyszkiewicza, starostę wielatycznego i Antoniego? Świątorzeckiego, pisarza ziemskiego mińskiego²¹. Jakkolwiek to inne wybory, to warto zwrócić uwagę na spektrum kandydatów. Ich wybór w wymiarze politycznym dla województwa nie oznacza diametralnej zmiany, ale dla Rzeczypospolitej również nie, a tylko sugestią politycznej jakiejś zmiany może być przegrana kandydata A. Tyzenhauza. Wydaje się, że sam wygrany w tym wyścigu zbliżył się do K.S. Radziwiłła, który miał też być przyjacielem starosty mińskiego D. Przezdzieckiego²², z którym A. Chmara był w dobrych relacjach. Być może wspólnym mianownikiem zaistnienia tej sytuacji była niechęć ogółu elit litewskich z K.S. Radziwiłłem na czele do A. Tyzenhauza, niechętnie mu również było – choć umiarkowanie – środowisko A. Chmary i jego bliskiego przyjaciela D. Przezdzieckiego²³.

Przebieg sejmików deputackich mińskich z lutego 1780 r. zdaje się potwierdzać powyższe sugestie. Wybrano na nich deputatów: Tadeusza Wołodkowicza, sędziego ziemskiego mińskiego, na reparację litewską do Wilna i Sebastiana Wańkowicza, starostę krassowickiego, na reparację ruską do Grodna²⁴. Jak pisał Antoni Prószyński, obrano „wierne sługi księcia”, bez „kwestionowania”, i informował K.S. Radziwiłła, że „kasztelan [A. Chmara] y starosta [D. Przezdziecki] przy tym nie byli”²⁵. Miało się potem okazać, że deputaci mińscy zostali wybrani „cale przeciwko plancie [--] horodnickiey y nic o niech nie wiedzieli asz w nie-

²⁰ Por. *Pamiętniki Józefa Kossakowskiego, biskupa inflanckiego 1738–1788*, wyd. A. Darowski, Warszawa 1891, s. 103; List opisujący bezprawia anarchii kraiowej w Litwie [1778], s. 340; S. Kościalkowski, op. cit., t. 1, s. 206; D. Rolnik, *Adam Chmara (1720–1805)*, s. 240–241.

²¹ Protokół potoczny Rady Nieustającej 1778–1779, sesja 9, 5 II 1779, AGAD, TML, dz. VII, rkp. 22, s. 92; D. Rolnik, *Adam Chmara (1720–1805)*, s. 240–241.

²² Por. M. Chmarzyna do A. Chmary, Raków, 5, 10 VI 1779, BStW, rkp. akc. 1780, k. 231, 227v–228.

²³ Por. M. Chmarzyna do A. Chmary, Raków, 8 VII 1779, BStW, rkp. akc. 1780, k. 248; NN do [A. Chmara?], Warszawa, 19 VII 1779, Grodno, 22 VII 1779, NGAB, F 1324, op. 1, rkp. 62, k. 61–61v, 65; Kopia listu z Litwy do Warszawy pisanego, b.d., NGAB, F 1324, op. 1, rkp. 106, k. 63v–64. Por. S. Kościalkowski, op. cit., t. 2, Londyn 1971, s. 325–333.

²⁴ Akt laudum sejmiku województwa mińskiego, [Mińsk], 9 II 1780, NGAB, F 1727, op. 1, rkp. 19, k. 42. Por. *Deputaci Trybunału Głównego Wielkiego Księstwa Litewskiego*, s. 348; D. Rolnik, *Adam Chmara (1720–1805)*, s. 250.

²⁵ Por. np. A. Prószyński do [K.S. Radziwiłła], [1780] b.m.d., AGAD, AR V, rkp. 12403, s. 4–5. Swoim wyborem przed K.S.? Radziwiłłem chwalił się Tadeusz Wołodkowicz, podkreślając swoje poświęcenie: „poniosłem ofiary żem z osoby mojej”, zgodził się na tę funkcję, T. Wołodkowicz sędzia ziemski miński do [K.S. Radziwiłła?], Mińsk, 11 II 1780, AGAD, AR V, rkp. 17923, s. 19.

dziele wieczór podkomorzy perswadował sędziemu [T. Wołodkowiczowi?], żeby odstąpił”, bo inaczej narazi się podskarbiemu A. Tyzenhauzowi, ale ten odmówił, mówiąc: „kiedy mi nic dobrego nie uczynią to pewnie y złego”, co autorka relacji Marianna Chmarzyna skomentowała, że muszą mieć jakieś wsparcie w Warszawie²⁶. Wiemy, że z osób znaczniejszych był na sejmiku starosta rzeczycki Józef Judycki, który wydał wielki obiad, w którym uczestniczyli oficerowie moskiewscy²⁷. J. Judycki związany był z A. Tyzenhauzem, ale jak pisze Emanuel Rostworowski, w tym czasie uzgadniał sprawy kandydatów na deputatów i posłów z K.S. Radziwiłłem „w ramach ogólnego sojuszu partii dworskiej z radziwiłłowską”, choć w miarę upływu czasu z jego życzeniami się mniej liczył, niemniej jego głosu nie lekceważył i w pewnym stopniu uwzględniał²⁸.

Przygotowania do sejmików poselskich 1780 r. w Mińsku rozpoczęto wiosną. Swoich kandydatów miał biskup wileński I. Massalski formujący sejmiki „z obligacyi horodnicy” przeciwnych oraz ksiązę wojewoda wileński K.S. Radziwiłł, który „wdaje się” do sejmików, „politycznie za Horodnicą, ale nie otwarcie y nie-szczerze”²⁹. W opinii A. Chmary posłami mieli zostać stolnikowicz F. Wołodkiewicz i pisarzewicz ziemski Jan Świętorzecki³⁰. Sejmik zagajał 21 sierpnia 1780 r. A. Chmara, kasztelan miński – do czego nakłaniał go Stanisław August³¹, a 22 sierpnia wybrano na posłów „jednomyślnymi głosy” D. Przeddzieckiego, starostę mińskiego, potomka „wielkiego w ojczyźnie męża”, i Wincentego Tyszkiewicza, starostę strzałkowskiego³². Na sejmiku nie było przypuszczalnie żadnego Radziwiłła, pod aktem widnieją tylko podpisy przedstawicieli miejscowych elit³³, ale wiemy, że K.S. Radziwiłł był zainteresowany promocją do funkcji poselskiej Stanisława Oranowskiego, sędziego grodzkiego wileńskiego. Z przegranej tego kandydata tłumaczył się K.S. Radziwiłłowi A. Chmara, który pisał: „Miał Oranowski sędzia

²⁶ M. Chmarzyna do A. Chmary, Raków?, 17 II 1780, BStW, rkp. akc. 1780, k. 293.

²⁷ M. Chmarzyna do A. Chmary, Raków?, 9 II 1780, BStW, rkp. akc. 1780, k. 284v.

²⁸ E. Rostworowski, *Judycki Józef*, PSB, t. 11, Wrocław–Warszawa–Kraków 1964–1965, s. 312.

²⁹ A. Chmara do [M. Chmarzyny], Mińsk, 9 IV 1780[urwane], NGAB, F 1324, op. 1, rkp. 32, k. 96v–97.

³⁰ Ibidem.

³¹ Stanisław August do A. Chmary kasztelana mińskiego, [Warszawa], 22 V [1780], druk, BJ, rkp. 5993, fasc. XV, nl.

³² Por. Mowa W. Bohuszewicza? kapitana JKM przy zagajeniu sejmików poselskich przez JW. Chmarę kasztelana mińskiego, [Mińsk], 21 VIII 1780, AGAD, ZMN, rkp. 100, s. 34; Aktywacja kredensów dla JWW posłów na sejm [1780], [Mińsk], 22 VIII 1780, NGAB, F 1727, op. 1, rkp. 19, k. 318. Por. też Diariusz sejmu 1780, lista posłów, AGAD, AKP, rkp. 135.

³³ Aktywacja kredensów dla JWW posłów na sejm [1780], k. 318–319. Por. o sejmiku, D. Rolnik, *Adam Chmara (1720–1805)*, s. 254–255.

grodzki wileń. Przywiązanych obywatelów za wolą JWXMcDobr. Chodzących silne wsparcie do póty, póki JP Tyszkiewicz pierwey a majestate nieprzybył, ten gdy odwrócił dla siebie wielorakie przez zastawienie się za nim pierwszych JKM żądań i przez szacunek synowicy królewskiej za nim będącej względy, mimo usilności starosty mińskiego [D. Przezdzieckiego] a w czasie upadających intryg za innemi natężonemi mimo wolą dworu i JWXMości forsowanemi musieliśmy prosić o odstąpienie tegoż W sędziego”, który się na to zgodził, prosił też „abyś nie miał za urazę niedopełnienia w czasie niezdolnym woli jego”, obiecywał dowodzić zawsze swą dla niego przychylności³⁴. Jaka była reakcja K.S. Radziwiłła, nie wiemy, ale wydaje się, że nie zmienił swych sojuszników w Mińskiem, i jakkolwiek relacje z A. Chmarą miał neutralne, bez wylewnej przyjaźni, nie występował przeciwko niemu³⁵. Warto zauważyć, że sejmik w swojej instrukcji nie zalecał ani słowem kwestii poparcia dla podskarbiego litewskiego A. Tyzenhauza, choć wiadomo było, że na sejmie będzie decydował się jego dalszy los³⁶.

Kolejne sejmniki rozpoczęte 5 lutego 1781 r. zagajał A. Prószyński w obecności starosty mińskiego D. Przezdzieckiego, nie było na nim senatorów mińskich, wojewody J.M. Radziwiłła i kasztelana A. Chmary. Wybrano jednomyślnie na deputata J.J. Kłokockiego, wojskiego mińskiego, bliskiego A. Chmarze, i „głosami”, spośród wielu kandydatów, Józefa Downarowicza, pułkownika, sędziego grodzkiego mińskiego, który otrzymał więcej głosów (169) niż Ignacy Pawlikowski, porucznik miński (48), oraz Józef Stempowki (49) i Joachim Oranowski (12). Obaj wybrani na deputatów – jak argumentowano w laudum – są „dobrze ojczyźnie są zasłużeńi”, „znajomi praw” i „jurament” prawem nakazany wykonali³⁷. Nie wiemy,

³⁴ A. Chmara do K.S. Radziwiłła, Mińsk, 23 VIII 1780, AGAD, AR V, rkp. 1999, s. 7–8.

³⁵ Brat A. Chmary Joachim zyskał stolnikostwo mińskie, a jego przyjaciel Michał Świętorzecki podstolnikostwo mińskie, co zostało bez sprzeciwu uznane na sejmiku. Aktywacja przywileju na stolnikostwo mińskie Joachima Chmary, [Mińsk], 7 II 1781, NGAB, F 1727, op. 1, rkp. 20, k. 35; Akt przywilej na podstolstwo dla Michała Świętorzeckiego, [Mińsk], 7 II 1781, NGAB, F 1727, op. 1, rkp. 20, k. 36–36v.

³⁶ Por. Aktywacja instrukcji na sejmik przedsejmowy, [Mińsk], 23 VIII 1780, NGAB, F 1727, op. 1, rkp. 19, k. 326. W Mińskiem A. Tyzenhauz upadł bez większych starć. Za jego wrogów A. Kalenkiewiczówna uznawała A. Chmarę i Józefa Mikołaja Radziwiłła, por. A. Kalenkiewiczówna, op. cit., s. 143, 151. Broniono go na sejmiku mozyrskim, por. D. Rolnik, *Województwo mińskie i Jeleni w życiu publicznym Rzeczypospolitej w latach 1764–1795 w świetle ich korespondencji*, Katowice 2018, s. 201.

³⁷ Por. Laudum wdztwa mińskiego sejmiku gromnicznego, [Mińsk], 7 II 1781, NGAB, F 1727, op. 1, rkp. 20, k. 46–47v; Aktywacja kredensu na sęstwo trybunalskie [Józefowi] Downarowiczowi, [Mińsk], 7 II 1781, NGAB, F 1727, op. 1, rkp. 20, k. 43–44; Akta wotów od patriotów dla J. Downarowicza, [Mińsk] 7 II 1781, NGAB, F 1727, op. 1, rkp. 20, k. 50v–51v.

jakie były wcześniejsze ustalenia w kwestii wyborów deputatów mińskich, ale chyba nie miało to istotnego znaczenia, bowiem wszyscy kandydaci związani byli z funkcjonującymi w województwie stronnictwami, ich personalna rywalizacja nie wpływała na polityczny obraz Mińszczyzny, a zaspokajała ambicje ubiegających się.

Podobnie przebiegły kolejne sejmiki deputackie w 1782 r. w Mińsku – po wcześniejszych konsultacjach³⁸ oraz przy nieobecności A. Chmary, J.M. Radziwiłła i D. Przezdzieckiego na sejmiku – rozpoczęły się 4 lutego. Pod prezydencją A. Prószyńskiego na deputatów wybrano „jednomyslnie” stolnika i pisarza grodzkiego mińskiego Joachima Chmarę na kadencję ruską, o czym wybraniec niezwłocznie informował brata³⁹, oraz pisarzewicza Jana Świętorzeckiego na kadencję litewską. Z laudum sejmiku wynika, że odbył się on bez żadnych turbulencji⁴⁰. Warto wspomnieć, że w tym samym czasie A. Chmara był proszony za pośrednictwem Józefa Niesiołowski przez biskupa wileńskiego I. Massalskiego o lokum w czasie kontraktów mińskich w okolicy Mińska⁴¹. Z listu wynika, że prośba była *pro forma*, proszono o stosowne dyspozycje dla ekonoma Zacenia, co sugeruje bliskie kontakty.

Ciekawiej zapowiadały się mińskie sejmiki poselskie 1782 r. Wprawdzie J. Chreptowicz zalecał w liście z 24 czerwca J. Chmarze – bratu A. Chmary – wybór podkomorzego mińskiego A. Prószyńskiego i starosty mińskiego D. Przezdzieckiego⁴², ale wiemy, że o sejmikach mińskich rozmawiał w Grodnie z J. Chmarą Adam Kazimierz Czartoryski, generał ziem podolskich. Księża zaskoczyła kandydatura A. Prószyńskiego i to, że promuje go kanclerz litewski A.M. Sapieha. Z tego wyboru A.K. Czartoryski nie był kontent. Ta kandydatura chyba nie przypadła również do gustu J. Chmarze. Wspominał w liście do brata o kłopotach procesowych z Prószyńskimi⁴³. Także sam A. Prószyński był osobą dość kontrowersyjną

Por. o sejmiku D. Rolnik, *Adam Chmara (1720–1805)*, s. 258–259; *Deputaci Trybunału Głównego Wielkiego Księstwa Litewskiego*, s. 352.

³⁸ Por. [Jan Józef Kłokocki] do A. Chmary, Syczyki, 17 i 24 I 1782, BJ, rkp. 6655, k. 14–15, 19.

³⁹ J. Chmara do A. Chmary, Mińsk, 7 II 1782, BJ, rkp. 6655, k. 35. Potem przy reasumpcji trybunał dziękował bratu, że to dzięki niemu został deputatem, J. Chmara do A. Chmary, Grodno?, V 1782, BJ, rkp. 6655, k. 137.

⁴⁰ Akt laudum województwa mińskiego sejmików gromniczych 1782, [Mińsk], 6 II 1782, NGAB, F 1727, op. 1, rkp. 21, k. 49. Por. też Aktywacja kredensu na sęstwo trybunałskie JW. Chmarze, [Mińsk], 6 II 1782, NGAB, F 1727, op. 1, rkp. 21, k. 51–52. O sejmiku D. Rolnik, *Adam Chmara (1720–1805)*, s. 265–266; *Deputaci Trybunału Głównego Wielkiego Księstwa Litewskiego*, s. 357.

⁴¹ Józef Niesiołowski do [A. Chmary], Wilno, 4 II ?[1782?], AGAD, ZMN, rkp. 100, s. 26.

⁴² J. Chreptowicz do [J. Chmary], Warszawa, 24 VI 1782, NGAB, F 1324, op. 1, rkp. 38, k. 69.

⁴³ J. Chmara do [A. Chmary], Grodno, 10 VIII 1782, BO, rkp. 4909, p. 19, nl.

i chyba emocjonalnie niestabilną. Niemniej utrzymał się on w gronie kandydatów, o czym informował na początku sierpnia A. Chmarę T.[?] Bykowski, również wspierany przez A.K. Czartoryskiego do poselstwa w Mińskim⁴⁴. A. Prószyński z kolei liczył na wsparcie Radziwiłłów⁴⁵. Wiemy, że w połowie czerwca była już ułożona lista posłów⁴⁶.

Sejmiki poselskie 1782 r. zostały przeprowadzone w Mińsku bez bezpośredniego udziału możnych panów i – być może przez to – miały interesujący przebieg. Najbardziej interesującą kwestią było wówczas to: kto będzie drugim posłem mińskim. Ubiegali się o tę funkcję wspomniany A. Prószyński i Kazimierz Zawisza – ten wspierany przez referendarza litewskiego W. Tyszkiewicza. Inny z kandydatów D. Przezdziecki uchodził za pewniaka⁴⁷. Sejmik miński zagaił A. Prószyński. Potem, sam ubiegając się o poselstwo, przewodzenie obradom oddał Franciszkowi Uniechowskiemu. Z laudum sejmiku mińskiego wynika, że jako pierwszego na posła jednogłośnie wybrano D. Przezdzieckiego. Do drugiego poselstwa zgłosiło się wielu kandydatów, ale ostatecznie do rozgrywki doszło pomiędzy A. Prószyńskim i K. Zawiszą. Odbyło się „kreskowanie”, zakończono je po dwóch dniach 20 sierpnia. Wtedy A. Prószyński zabrał swoje głosy i wyszedł „za przybyciem znaczney partyi” i, jak się później okazało, ogłosił się posłem. Pod wyborem K. Zawiszy podpisało się 145 obywateli i na sejmiku to jego ogłoszono posłem. Instrukcja przypisana posłom nie mogła budzić kontrowersji. Zalecono w niej, by posłowie zabiegali o ulgę w podatkach, kolejny raz wspomniano o sprowadzeniu trybunału do Mińska. Na sejmiku z całą pewnością nie było A. Chmary ani żadnego z Radziwiłłów czy możnych panów, a także J. Chmary, zaangażowanego w przygotowanie sejmiku⁴⁸. J. Chmara i J.J. Kłokocki póź-

⁴⁴ Por. T.[?] Bykowski do A. Chmary, Konstantynów, 4 VIII 1782, BJ, rkp. 6655, k. 190. Por. [Adam] Przesmycki do A. Chmary, Siemków, 16 VIII 1782, BJ, rkp. 6655, k. 207v.

⁴⁵ Por. A. Prószyński do [K.S. Radziwiłła], Połonka, 25 VI 1782, AGAD, AR V, rkp. 12403, s. 6.

⁴⁶ Por. [J.J. Kłokocki] do A. Chmary, Syczyki, 13 VI 1782, BJ, rkp. 6655, k. 156–156v. Por. D. Rolnik, *Adam Chmara (1720–1805)*, s. 267–269.

⁴⁷ [A.] Przesmycki do A. Chmary, Siemków, 16 VIII 1782, BJ, rkp. 6655, k. 207v.

⁴⁸ Por. Laudum sejmiku mińskiego, [Mińsk], 20 VIII 1782, NGAB, F 1727, op. 1, rkp. 21, k. 278–279v. Por. też Akt kredensów na poselstwo z wdztwa mińskiego, [Mińsk], 20 VIII 1782, NGAB, F 1727, op. 1, rkp. 21, k. 274–275v; Dziennik sejmowy 1782, lista posłów, AGAD, AKP, rkp. 136, nl.; Wypis z ksiąg ziemskich mińskich, 21 VIII 1782, laudum sejmiku mińskiego, NGAB, F 694, op. 5, rkp. 65, k. 57–67v. W nim K. Zawisza przedstawiony jest jako burzyciel spokoju publicznego. Część szlachty broniła K. Zawiszę, por. My obywatele prześwieconego województwa mińskiego, [Mińsk], 30 VIII 1782, NGAB, F 694, op. 5, rkp. 197, k. 49–53v. Por. też Akt instrukcji, [Mińsk], 20 VIII 1782, NGAB, F 1727, op. 1, rkp. 21, k. 276–277. Inny wynik por. Akt rejestru „na stronę JW Zawiszy”, [Mińsk], 19 VIII

niej pisali do A. Chmary, aby wesprzeć w Warszawie wybór K. Zawiszy, na co nalegał A.K. Czartoryski⁴⁹. Brak na sejmiku J.M. Radziwiłła i J. Chmary może usprawiedliwiać fakt, że obaj byli zaangażowani w trybunale – pierwszy był jego marszałkiem, drugi deputatem⁵⁰. Przypuszczalnie także nie przewidziano akcji A. Prószyńskiego, którego wspierał J. Chreptowicz, co w Siedlcach u hetmanowej A. Ogińskiej prawdopodobnie mu wyperswadowano⁵¹. Środowisko Siedlec było wówczas niechętnie Stanisławowi Augustowi, podobnie jak postawa wobec niego O. Stackelberga, również gościa Siedlec, mogła budzić wątpliwości⁵². Niemniej dalej w Mińskiem utrzymywał się stan spokojnej równowagi, bowiem i D. Przędziecki, i K. Zawisza jej nie zaburza. Ideologicznie obaj byli bliscy stronnictwu królewskiemu, choć byli w nim postaciami bardziej krytycznymi wobec dworu niż A. Prószyński. To, zauważmy, politycznie nie miało większego wpływu na ocenę poszczególnych postaw. Przykładowo, w kwestii ubezwłasnowolnienia biskupa krakowskiego Kajetana Sołtyka poruszanej na sejmie 1782 r., gdzie opozycji chodziło o uchylenie rezolucji Rady Nieustającej, odrzucającej możliwość uwolnienia K. Sołtyka, opowiedzieli się m.in. kanclerz W.Ks.Lit. A.M. Sapieha i kasztelan miński A. Chmara⁵³. Ten sam Chmara zyskał za chwilę nominację na województwo mińskie od Stanisława Augusta, raczej z pełną jego aprobatą. Na tym samym sejmie A. Chmara – bez poruczenia w instrukcji, ta go oczywiście nie obowiązywała, ale mogła stanowisko sugerować – bronił oceny działań A. Tyzenhauza, choć sam nie był nigdy jego zwolennikiem, co nie znaczy, że nie umiał się z nim porozumieć, przy tym wiedział, że ogół obywateli jest niechętny podskarbiemu nadwornemu i że „wszyscy czekają zniknięcia jego wpływów”⁵⁴.

1782, NGAB, F 1727, op. 1, rkp. 21, k. 280–283v, tu 398 podpisów – cały dokument pisany jedną ręką. Por. D. Rolnik, *Adam Chmara (1720–1805)*, s. 269–271.

⁴⁹ Por. [J.J. Kłokocki] do A. Chmary, Zamość, 29 VIII 1782; J. Chmara do A. Chmary, Grodno, 29 VIII 1782, BJ, rkp. 6655 k. 222v, 226v.

⁵⁰ Gazety pisane, Warszawa, 11 XI 1782, Doniesienie z Wilna, 16 XI [1782], LMAVB, F 9, rkp. 3013, k. 56v.

⁵¹ Por. [Józef Downarowicz] do A. Chmary, Siedlce, 3 i 7 IX 1782, BJ, rkp. 6655, k. 229–230, 241. Posłem mińskim został K. Zawisza. Por. Diariusz sejmu 1782, lista posłów, AGAD, AKP, rkp. 136.

⁵² Por. M. Chmarzyna do A. Chmary, Siedlce, 23 VII 26, 28 VII 1782. 20, 25 IX 1782, BStW, rkp. akc. 1780, k. 360, 362, 364, 374v, 380.

⁵³ A. Stroynowski, *Opozycja sejmowa*, s. 163–164, 168–169. Por. K. Bucholc-Srogosz, *Senat stanisławowski w historiografii polskiej*, Częstochowa 2015, s. 116.

⁵⁴ Por. A.[ndrzej] [Stanisław] Eysymont do A. Chmary, Słonim, 8 I 1782; J. Chmara do A. Chmary, Grodno, 22 VIII 1782; [Michał] Zaleski do A. Chmary, Grodno, 22 VIII 1782, BJ, rkp. 6655, k. 6, 214, 216; M. Chmarzyna do A. Chmary, Siedlce, 11 X 1782, BStW, rkp. akc.

Upadek A. Tyzenhauza, można sądzić, nie tyle zmienił polityczne oblicze sejmiku mińskiego, ile załagodził wewnętrzną rywalizację o funkcje. Zdaje się to potwierdzać sejmik lutowy 1783 r., na którym wybrano jednomyślnie na deputatów rotmistrza mińskiego Jana Wołodkowicza na kadencję ruską oraz Stanisława Bohuszewicza, kapitana JKM wojsk koronnych na kadencję litewską. Rekomendowano ich zwyczajowo jako znających prawo i będących godnymi obywatelami. Pod dokumentem podpisało się 67 osób, m.in. kasztelan miński A. Chmara, podkomorzy W.Ks.Lit. H.W. Radziwiłł, podkomorzy miński A. Prószyński i Dominik Radziwiłł⁵⁵. Z relacji A. Chmary wynika, że wybrano kandydatów zalecanych przez J. Chreptowicza⁵⁶. Wyjątkowa aktywność i obecność na sejmiku Radziwiłłów wynikała z faktu, że byli oni zainteresowani starostwem mińskim, które zaważowało po śmierci D. Przezdzieckiego. Na elekcji bez głosów sprzeciwu zyskał je H.W. Radziwiłł, podkomorzy W.Ks.Lit. Elekcja ta była uzgodniona wcześniej z królem, który się o nią pytał A. Chmarę, oraz z K.S. Radziwiłłem⁵⁷. To właśnie jego – informując o pozytywnym przebiegu sejmiku – prosił skutecznie A. Chmara o urząd pisarza grodzkiego mińskiego dla brata Joachima, pisząc: „Umie wdztwo mińskie szacować i poważać w każdym czasie zachodzące żądania JXM Dobrodzieja w obradach swoich stosujących się do jego chęci”, przy tym eksponował swoją rolę na sejmiku, tak przy elekcji deputatów, „za którymi i sam między innymi odebrałem list JWXD”, jak i urzędu starosty. W kwietniu A. Chmara dziękował Stanisławowi Augustowi za stosowny przywilej na pisarstwo grodzkie, do czego wyznaczył J. Chmarę nowy starosta miński H.W. Radziwiłł⁵⁸. Sam zaś A. Chmara

1780, k. 388; S. Kościalkowski, op. cit., t. 2, s. 502; D. Rolnik, *Adam Chmara (1720–1805)*, s. 273–275.

⁵⁵ Por. Akty kredensów na deputatów od patriotów w mińskiego JJW Wołodkowiczowi i Bohuszewiczowi, [Mińsk], 3 II 1783, NGAB, F 1727, op. 1, rkp. 22, k. 21–22. Por. *Deputaci Trybunału Głównego Wielkiego Księstwa Litewskiego*, s. 361.

⁵⁶ [A.] Chmara do Stanisława Augusta, b.m., 7 II 1783, kopia, NGAB, F 1324, op. 1, rkp. 60, k. 8.

⁵⁷ Por. Stanisław August do A. Chmary, Warszawa, 5 II 1783, NGAB, F 1324, op. 1, rkp. 77, k. 6; [A.] Chmara do Stanisława Augusta, b.m., 7 II 1783, kopia, NGAB, F 1324, op. 1, rkp. 60, k. 8. Por. Z. Anusik, A. Stroynowski, op. cit., s. 189. Tadeusz Wołodkowicz na początku grudnia 1782 r. deklarował chęć poparcia H.W. Radziwiłła, ewentualnie gen. Ignacego Morawskiego (żonatego z Teofilą Radziwiłłówną), argumentował, że starostwo mińskie w domu Radziwiłłów „długim przeciągiem trwało”. Stwierdzał, że wystarczy „rezolucja księcia”, a „skutek”, czyli wybór, będzie pewny, T. Wołodkowicz sędzia ziemski miński do [K.S. Radziwiłła], Wilno, 7 XII 1782, AGAD, AR V, rkp. 17923, s. 36–37.

⁵⁸ Por. A. Chmara do K.S. Radziwiłła, Siemków 7 i 20 II 1783, AGAD, AR V, rkp. 1999, s. 9–10, 13; A. Chmara do Stanisława Augusta, b.m., 18 IV 1783, kopia, NGAB, F 1324, op. 1, rkp. 38, k. 71.

w 1784 r. zastąpił J.M. Radziwiłła po jego awansie na województwie mińskim⁵⁹. Również inni, wspierający H.W. Radziwiłła w ubieganiu się o starostwo, zabiegali już wcześniej u niego o nagrody. Tak czynił m.in. Felicjan Prószyński, sędzia ziemski miński, który prosił nowego starostę o urzędy grodzkie dla swych krewnych i przyjaciół⁶⁰. Wspierał go w tym Antoni Prószyński, podkomorzy miński⁶¹. W kolejce byli Wańkowiczowie, którzy zabiegali o utrzymanie sęstwa grodzkiego, i tak się stało – Piotr utrzymał się jako sędzia grodzki⁶², w czym zasługa jego brata Mateusza, który jeszcze przed elekcją deklarował swe wsparcie dla H.W. Radziwiłła⁶³. Również Tadeusz Wołodkowicz, eksponując swoją rolę w przedstawieniu kandydatury H.W. Radziwiłła, prosił, by książę K.S. Radziwiłł pamiętał o jego bracie i pisarstwie grodzkim dla niego⁶⁴.

Sejmiki lutowe 1784 r. deputackie odbyły się spokojnie, wybrano jedno-myślnie na deputata na kadencję grodzieńską Felicjana Prószyńskiego, sędziego ziemskiego mińskiego i Bernarda Golejewskiego, szambelana JKM. Na sejmiku nie było przypuszczalnie żadnego przedstawiciela możnych litewskich rodzin. Najważniejszymi podpisanymi pod aktami są: A. Chmara, F. Uniechowski i Antoni Świętorzecki, łącznie złożono 22 podpisy⁶⁵. Gotowano się zapewne wtedy do wyboru posłów na sejm zapowiadany w Grodnie, na co Litwa

⁵⁹ Por. Protokół potoczny Rady Nieustającej, sesja 112, 16 I 1784, AGAD, TML, dz. VII, rkp. 49, k. 39–39v; D. Rolnik, *Adam Chmara (1720–1805)*, s. 277–278.

⁶⁰ Por. F. Prószyński do H.W. Radziwiłła, Mińsk, 15 I 1783, Horodeczne 30 V 1786, AGAD, AR V, rkp. 12405, s. 1–3.

⁶¹ Por. A. Prószyński podkomorzy miński do [H.W.] Radziwiłła, Mińsk, 20 II 1783, AGAD, AR V, rkp. 12403, s. 10–11.

⁶² Por. [?] Wańkowicz do [H.W.] Radziwiłła, Mińsk, 25 IV 1783, Mar.? Wańkowicz do księcia [H.W?] Radziwiłła, Mińsk, 25 IV 1783, P. Wańkowicz sędzia grodzki do [H.W.] Radziwiłła, Mińsk, 2 V 1783, Mateusz Wańkowicz sędzia ziemski miński do księcia [H.W?] Radziwiłła, Mińsk, 17 I 1783, AGAD, AR V, rkp. 16959, s. 1–3, 5, 7. Wiemy, że o utrzymanie na urzędzie sędziego grodzkiego mińskiego albo o pisarstwo starał się też Marcin Wańkowicz, por. M. Wańkowicz sędzia grodzki miński do [K.S.?] Radziwiłła, Mińsk, 6 XII 1782?, AGAD, AR V, rkp. 16958, s. 9.

⁶³ Por. Mateusz Wańkowicz sędzia ziemski miński do księcia [H.W?] Radziwiłła, Mińsk, 17 I 1783, AGAD, AR V, rkp. 16959, s. 9.

⁶⁴ Por. T. Wołodkowicz sędzia ziemski miński do [K.S. Radziwiłła], Mińsk, 13 I 1783, T. Wołodkowicz do [H.W?] Radziwiłła, Mińsk, 26 III 1783, AGAD, AR V, rkp. 17923, s. 39–40, 43.

⁶⁵ Por. Akt laudum, 1784, [Mińsk], 12 II 1784, NGAB, F 1727, op. 1, rkp. 23, k. 42–43; Akt kredensu JW. [F.] Prószyńskiemu, [Mińsk], 11 II 1784, NGAB, F 1727, op. 1, rkp. 23, k. 38–39; Akt kredensu od patriotów dla [Bernarda] Golejewskiego, [Mińsk], 11 II 1784, NGAB, F 1727, op. 1, rkp. 23, k. 40–41v; D. Rolnik, *Adam Chmara (1720–1805)*, s. 278; *Deputaci Trybunału Głównego Wielkiego Księstwa Litewskiego*, s. 365.

czekała z utęsknieniem, bowiem w tej prowincji to pierwszy sejm w czasach stanisławowskich.

Kandydatów do poselstwa w Mińsku mieli uzgodnić z sobą J. Chreptowicz i A. Chmara, wojewoda miński miał też przygotować sejmik. Pierwszym proponowanym do poselstwa został Kazimierz Zawisza. Tę kandydaturę wysunął J. Chreptowicz po wcześniejszych ustaleniach z K.S. Radziwiłłem⁶⁶ i otrzymaniu od K. Zawiszy zapewnienia o jego dobrych intencjach. Zresztą to on również swymi zwolennikami, swoją partią miał zapewnić przewagę na sejmiku. O to prosił go J. Chreptowicz, a w czym miał mu pomagać drugi kandydat do poselstwa J.J. Kłokocki, związany z A. Chmarą. Podkanclerzy litewski zapewniał A. Chmarę, że K. Zawisza dał mu słowo, że do sojuszu z nikim innym nie będzie dążył. Kończył on list zapewnieniem, że miło mu będzie tego godnego obywatela, K. Zawiszę, w województwie wykorzystywać, a ten obiecał się „łączyć” z A. Chmarą, przy czym obie te kandydatury były zaakceptowane przez K.S. Radziwiłła⁶⁷. J. Chreptowicz zabiegł również za pośrednictwem Antoniego Dziekońskiego o poparcie dla swych kandydatów u Wołodkowiczów⁶⁸. Nie wszystko poszło według tego scenariusza. Na sejmiku mińskim 16 sierpnia 1784 r. – pod prezydencją A. Chma-

⁶⁶ Kazimierz Zawisza na początku czerwca 1784 prosił księcia o wsparcie jego kandydatury do poselstwa, por. K. Zawisza do [K.S.] Radziwiłła, Iwieniec, 6 VI 1784, AGAD, AR V, rkp. 18568, s. 21–22.

⁶⁷ Por. J. Chreptowicz do [A. Chmary], [Szymkowce], 17 VII 1784, NGAB, F 1324, op. 1, rkp. 62, k. 49–50.

⁶⁸ Por. Antoni Dziekoński do Stanisława Augusta, b.m., 9 VII 1784, BC, rkp. 921, s. 437. Byli oni niechętni A. Chmarze i J. Chreptowiczowi. Okazywał to w tych sejmikach, o czym pisał do K.S. Radziwiłła T. Wołodkowicz. Był on z ramienia Radziwiłłów w Szczorsach u J. Chreptowicza przy układaniu plant sejmikowych. Zauważał, że obaj ci politycy, „choćby nie popularnością, to przemocą” będą chcieli utrzymać sejmik i swoich kandydatów. Zdecydowanie chciał zebrać wszystkich stronników księcia przeciwko nim. Proponował na posła F. Uniechowskiego i prosił księcia o wsparcie tej kandydatury. Wspominał o swoich „rozmowach” z A. Chmarą w sprawie J. Kłokockiego, twierdził, że wcześniejsze ustalenia były inne, a mianowicie posłem miał być F. Uniechowski. T. Wołodkowicz był zdecydowany bronić na sejmiku F. Uniechowskiego. Na Zawiszę była zgoda, por. T. Wołodkowicz sędzia ziemski miński do [K.S. Radziwiłła?], [Iwieniec?], 20 VI, 20 VII 1784, AGAD, AR V, rkp. 17923, s. 52–55, 58–59, 61–62, 72–74. Wydaje się, że zgoda na F. Uniechowskiego była ceną za spokojny przebieg sejmiku, którą A. Chmara musiał zaakceptować. Radziwiłłowie także nie chcieli zaogniać konfliktu, zalecali T. Wołodkowiczowi, by szukał kompromisu, z czym ten nie bardzo się chciał zgodzić, ale ostatecznie uznał wolę księcia, por. T. Wołodkowicz do [H.W. Radziwiłła], Iwieniec, 21 VII 1784, AGAD, AR V, rkp. 17923, s. 76–78.

ry – posłami zostali jednogłośnie obrani F. Uniechowski i K. Zawisza⁶⁹. Na sejmiku nie było żadnego Radziwiłła, a przynajmniej brak ich na listach kredensów obu posłów, wiemy natomiast, że K.S. Radziwiłł, choć opowiadał się za wybranymi posłami, to miał wcześniej jakieś pretensje do A. Chmary⁷⁰.

Z grona możnych obecnych na sejmiku wymienić możemy jedynie Michała Tyszkiewicza, który podpisał się pod instrukcją. W niej – wychwalając króla – dziękowano za wyznaczenie sejmu do Grodna i wybór A. Chmary na województwo mińskie⁷¹. Za nie, już na sejmie, podziękował sam A. Chmara, który, jakkolwiek schematycznie, mówił: „Zbliżyłeś mnie WKM do majestatu swojego abym lepiej widział”, chwalił także przymioty króla i jego dążenie do dobra publicznego i Ojczyzny oraz dbanie o wszystkich poddanych⁷². Spodziewano się też przybycia na sejmik strażnika J. Judyckiego⁷³, ale czy przybył, nie wiemy.

Sejmiki lutowe 1785 r. w kwestii wyboru deputatów rozstrzygnęły bez specjalnego udziału magnatów, tym razem wynikało to z faktu, że już przed nimi kreowano na marszałka przyszłego trybunału A. Chmarę, o czym on sam poinformował K.S. Radziwiłła⁷⁴. Skoro zgodzono się na niego, to i jemu pozostawiono

⁶⁹ Akt kredensu na poselstwo K. Zawiszy, [Mińsk], 17 VIII 1784, NGAB, F 1727, op. 1, rkp. 23, k. 495. Por. też Diariusz sejmu 1784, lista posłów, AGAD, AKP, rkp. 137, s. 5; T. Wołodkowicz do [H.W. Radziwiłła], Iwieniec?, 16 VIII 1784, AGAD, AR V, rkp. 17923, s. 79; K. Zawisza poseł miński do [K.S.] Radziwiłła, Mińsk, 17 VIII 1784, AGAD, AR V, rkp. 18568, s. 25, pisał, że sejmik poszedł zgodnie z myślami „naszego starosty mińskiego” H.W. Radziwiłła.

⁷⁰ A. Chmara do K.S. Radziwiłła, Siemków, 7 VIII 1784, AGAD, AR V, rkp. 1999, s. 14–16, tu tłumaczył się ze swego postępowania w województwie, stwierdzał, że zawsze „chodzi prostymi drogami”, poważa prawo i wolności i poważa obywatelstwo, „niezgorszony przykładami innych”. Dodaje, że cieszy się, że proponowanych kandydatów F. Uniechowskiego i K. Zawiszy, uprzedziły prośby księcia, te osoby wskazał J. Chreptowicz.

⁷¹ Por. Akt kredensu na poselstwo K. Zawiszy, [Mińsk], 17 VIII 1784, NGAB, F 1727, op. 1, rkp. 23, k. 495–497, 498–499v; Akt kredensu na poselstwo F. Uniechowskiemu, [Mińsk], 17 VIII 1784, NGAB, F 1727, op. 1, rkp. 23, k. 498–499; Akt instrukcji dla JWW posłów, [Mińsk], 17 VIII 1784, NGAB, F 1727, op. 1, rkp. 23, k. 500–501; D. Rolnik, *Adam Chmara (1720–1805)*, s. 279–280.

⁷² *Zbior mow Jaśnie Wielmożnego Adama Chmary wojewody mińskiego, starosty gizowskiego, kawalera orderow Orła Białego y S Stanisł: tak w czasie Sejmu Grodzieńskiego 1784 ru. Jako też za laski tegoż w ru. 1785 przy zagajeniu i limitach Obojgu kadencji Grodzieńskiej i Wileńskiej tudzież innych JJWW Ichmościow do druku podany*, Wilno 1786, s. 7–9, Mowa tego dziękująca za województwo mińskie w senacie na sejmie Grodzieńskim 1784 miana. O sejmie, por. A. Stroynowski, *Obrady sejmu grodzieńskiego 1784 roku. Studium z dziejów kultury parlamentarnej*, Częstochowa 2020, passim.

⁷³ T. Wołodkowicz do [K.S. Radziwiłła?], [Iwieniec?], 20 VII 1784, AGAD, AR V, rkp. 17923, s. 54.

⁷⁴ A. Chmara do K.S. Radziwiłła, Hołynka, 26 XII 1784, AGAD, AR V, rkp. 1999, s. 18, informuje, że będzie marszałkiem trybunału i składa życzenia.

wybór drugiego deputata. Z taką prośbą odezwali się do niego m.in. Stanisław Piszczalo⁷⁵, Józef Downarowicz, zaznaczający, że ma poparcie podkanclerzego J. Chreptowicza⁷⁶, i Jan Pawlikowski, informujący, że poprze go również podkomorzy A. Prószyński i biskup wileński I. Massalski, niemniej twierdził, że bez obecności na sejmiku A. Chmary – o czym plotka się roznosiła – będzie miał problemy z wyborem. Twierdził, że niektórzy nieszczercze deklarują wsparcie i sami układają swoje „planty”, tak miał czynić m.in. sędzia T. Wołodkowicz, który „wspaniale udaje”. Według J. Pawlikowskiego deputatami mieli zostać starościc hajneński J. Wołodkowicz i [?] Żyżemski lub [?] Mackiewicz⁷⁷. Swoje poparcie na sejmiku deklarował Radziwiłłom Kazimierz Zawisza. Obiecywał poprzeć wskazanych przez nich kandydatów i dodawał, że od wielu słyszy nalegania⁷⁸. Wspominał także o kandydaturze starościca hajneńskiego J. Wołodkowicza, ale zauważał: „słysząc, ale może to bajka, że ojciec star. hejneński nie życzy, aby syn był deputatem”, i dodawał, że gdyby tak w istocie było, to on proponowałby do tej funkcji swego „brata średniego [Felicjana]”, „niech jeden, kiedy nie dwa będą byle Radziwiłłowscy dobrzy słudzy i domowi przyjaciele”⁷⁹.

Wybór deputatów przebiegł dość spokojnie. Sejmik w Mińsku rozpoczął 7 lutego A. Chmara i osobiście go prowadził. Kandydatów do „sęstwa” trybunału było wielu. Jako pierwszego – na część grodzieńską trybunału – wybrano jednomyślnie A. Chmarę. Drugim deputatem został Józef Wańkowicz, sędzic miński – ten miał wielu kontrkandydatów, „co nie odstępowali”. Zmniejszyła się liczba chętnych na sesji poobiedniej – zostało wówczas trzech kandydatów „do ambitu upierających się”, potem wycofał się Felicjan Zawisza. Ostatecznie doszło do elekcji między chorążym? Tadeuszem Woroncem a J. Wańkowiczem. „Sprzeczką między nimi ukojona” została na sesji popołudniowej drugiego dnia, wtedy T. Woroniec został nakłoniony do ustępstwa. Na deputata wybrano zatem J. Wańkowicza⁸⁰.

⁷⁵ Por. [Stanisław] Piszczalo do A. Chmary, Borysów, 5 I 1785, BJ, rkp. 6656, k. 1–1v.

⁷⁶ Por. [Józef] Downarowicz do [A. Chmary], Dryuśniki?, 2 [9] I 1785, BJ, rkp. 6656, k. 7.

⁷⁷ Por. J. Pawlikowski do A. Chmary, Mińsk, 9 I 1785, BJ, rkp. 6656, k. 8–9.

⁷⁸ Por. K. Zawisza do [K.S.] Radziwiłła, b.m., 30 XII 1784, K. Zawisza do [H.W.] Radziwiłła, Soltka..., 30 XII 1784, AGAD, AR V, rkp. 18568, s. 30, 33.

⁷⁹ Por. K. Zawisza do [K.S.] Radziwiłła, Kudycice?, 27 I 1785, K. Zawisza do [H.W.] Radziwiłła, Kudycice?, 29 I 1785, AGAD, AR V, rkp. 18568, s. 34, 36; co do drugiego kandydata „ojciec mu nie życzy”, proponuje więc „brata średniego mojego, on życzliwy domowi”.

⁸⁰ Por. Akt laudum sejmiku gromnicznego 1785, [Mińsk], 10 II 1785, NGAB, F 1727, op. 1, rkp. 24, k. 81; Akt kredensu na sęstwo trybunalskie dla Chmary wojewody mińskiego, [Mińsk], 9 II 1785, NGAB, F 1727, op. 1, rkp. 24, k. 77–78v; Akt kredensu na sęstwo trybunalskie dla [J.] Wańkowicza, [Mińsk], 10 II 1785, NGAB, F 1727, op. 1, rkp. 24, k. 79–80;

Zdecydowanie mocniej odwoływano się do wpływów możliwych w drugiej części sejmiku, kiedy przyszło do wyboru sędziego ziemskiego po śmierci Mateusza Wańkowicza. O sprawie rozmawiano już w listopadzie 1784 r. Tadeusz Wołodkiewicz, który później będzie opowiadał się za wyborem Ignacego Daszkiewicza, deklarując swe usługi, uczulał na tę elekcję Radziwiłłów, przewidując, że kandydatów będzie wielu⁸¹. Również wcześniej jeden z kandydatów do tego urzędu, Dominik Zaiarski, chwalił się, że zyskał wsparcie „Nieświeża” i J. Chreptowicza⁸². W jakim stopniu było to prawdą, trudno stwierdzić, lecz wsparciem Radziwiłłów chwalił się także wspomniany wyżej I. Daszkiewicz, podczaszy grodzieński⁸³. Za nim opowiadać się miał H.W. Radziwiłł, starosta miński, zapowiadano, że ma zjechać na jego „promocję”⁸⁴, a pod aktem laudum widnieje jego podpis. Nieco rozgoryczony – również myślący o tym urzędzie – J. Pawlikowski pisał jeszcze przed elekcją, że I. Daszkiewicz jest pewny zwycięstwa. Siedzi w domu i popisuje się, mówiąc o swym zwycięstwie, gdy inni o to pracowicie starać się muszą, jakoby zyskał również poparcie O. Stackelberga. Twierdził, że zgromadzona partia

D. Rolnik, *Adam Chmara (1720–1805)*, s. 285–286; *Deputaci Trybunału Głównego Wielkiego Księstwa Litewskiego*, s. 369.

⁸¹ Por. T. Wołodkiewicz sędzia ziemski miński do [H.W. Radziwiłła?], [Ślepionki – Slepianki?], 12 XI 1784, T. Wołodkiewicz do [K.S. Radziwiłła?], Rubiczewicz, 5 XI 1784, AGAD, AR V, rkp. 17923, s. 93, 95–96.

⁸² Por. J. Pawlikowski do A. Chmary, Mińsk, 9 I 1785, J. Chmara do A. Chmary, Dworzyszcz 19 I 1785, BJ, rkp. 6656, k. 8–8v, 29v–30v, tu także o innych kandydatach mających się stawić na sejmiku mińskim.

⁸³ Por. Leon Scheyba do A. Chmary, Mińsk, 7 I 1785, BJ, rkp. 6656, k. 2v. I. Daszkiewicz miał bardzo złą opinię w środowisku A. Chmary, por. [J.J. Kłockocki] do A. Chmary, Syczyki, 17 I 1782, BJ, rkp. 6655, k. 14; Książdz [Tadeusz] Obrąpalski do A. Chmary, b.m.d. [I–II 1785], BJ, rkp. 6656, k. 60; [?] Przetacki do [I. Massalskiego?], Wilno, 30 XII 1776, LVIA, f. 1135, op. 20, rkp. 427/8, k. 166–166v, tu o interesowności i nieuczciwości [I.] Daszkiewicza. Por. też D. Rolnik, *Adam Chmara (1720–1805)*, s. 284.

⁸⁴ Nalegał na to T. Wołodkiewicz, uważał, że tego wymaga powaga sytuacji, por. T. Wołodkiewicz do [H.W. Radziwiłła?], Mińsk, 5 II 1785, AGAD, AR V, rkp. 17923, s. 88. Dzień wcześniej pisał, że I. Daszkiewicz liczy na poparcie księcia. Dodawał: „myłgniemy z naszą usilnością do uskutecznienia plant takowych”, donosił również, że za I. Daszkiewiczem był także F. Uniechowski prezydujący sejmikowi: „równie idzie ku pomocy jako za zięciem y to jest koniec związku”, zaznacza jednak, że wielu opowiada się za J. Pawlikowskim. W konkluzji swego listu T. Wołodkiewicz oznajmiał, że czeka rezolucji księcia, a najlepiej jego przybycia. Pytał, czy nie wesprzeć innego kandydata, np. D. Zaiarskiego, por. T. Wołodkiewicz do [K.S. Radziwiłła?], Mińsk, 4 II 1785, AGAD, AR V, rkp. 17923, s. 90–92. Co do kandydatury I. Daszkiewicza wątpliwości wyrażał też K. Zawisza, pisał wprost: to „będzie nadaremny zachód, jeżeli książę niespodziewanie nie przybędziesz na sejmiki mińskie”, K. Zawisza do [K.S.] Radziwiłła, Kudycice?, 27 I 1785, AGAD, AR V, rkp. 18568, s. 34.

radziwiłłowska sprawi „zawieruchy y warcholstwo” i tego się młodzież będzie uczyła⁸⁵. Wszyscy niechętni I. Daszkiewiczowi nalegali na obecność A. Chmary na sejmiku⁸⁶, licząc, że zniweluje on jego przewagę. Wotowanie miało się odbyć w obecności A. Chmary i H.W. Radziwiłła. Ostatecznie kandydatów było trzech: podczaszy miński J. Pawlikowski, podczaszy grodzieński I. Daszkiewicz i starosta janowski D. Zaiarski, ale – przekonani – dwaj ostatni kandydaci zrezygnowali ze swych starań i jednomyślnie sędzią ziemskim został J. Pawlikowski, za którym opowiedziała się także partia starosty hajneńskiego⁸⁷. Z tego wyboru niezadowolony był Michał Hieronim Brzostowski⁸⁸. Przypuszczać można, że o sukcesie kandydata A. Chmary zadecydował fakt, że był on naznaczony na marszałka trybunału. Być może Radziwiłłowie, rezygnując ze wspierania I. Daszkiewicza, liczyli, że zyskają wdzięczność A. Chmary, a ambicje I. Daszkiewicza zaspokojo- no obietnicą powierzenia mu pisarstwa grodzkiego⁸⁹.

Na sejmikach lutowych 1786 r. w Mińsku nie pojawiła się żadna z ważnych postaci możnych, nie było także senatorów mińskich. Sejmik poprowadził pierwszy rangą obecny urzędnik, F. Uniechowski, sędzia ziemski. Wybrano na nim na

⁸⁵ Por. J. Pawlikowski do A. Chmary, Nowosiółki, 16 I 1785, BJ, rkp. 6656, k. 14–14v. Por. też Józef Downarowicz do A. Chmary, Wilno, 17 I 1785, [Jan Franciszek Piotraszko] do A. Chmary, Mińsk, 18 I 1785, J. Pawlikowski do A. Chmary, Mińsk, 26 I 1785, BJ, rkp. 6656, k. 23, 24–24v, 44–45.

⁸⁶ Por. [J.F. Piotraszko] do A. Chmary, Mińsk, 18 I 1785, J. Pawlikowski do A. Chmary, Nowosiółki 19 I 1785, A.[ntoni] Świętorzecki do A. Chmary, Mińsk, 20 I 1785, BJ, rkp. 6656, k. 24, k. 27–28, 33v. Z kolei, przewidując niespokojny sejmik, ksiądz T. Obrąpalski właśnie dlatego radził A. Chmarze, by się na nim nie pojawiał, por. [T.] Obrąpalski do A. Chmary, b.m.d. [I–II 1785], BJ, rkp. 6656, k. 60.

⁸⁷ Por. Akt laudum sejmiku gromnicznego, NGAB, F 1727, op. 1, rkp. 24, k. 81v–82v. O pozyskaniu partii „hajneńskiej”, wszystkich Wańkowiczów, Prószyńskich, Świętorzeckich i Tyszkiewiczów por. J. Pawlikowski do A. Chmary, Nowosiółki, 19 I 1785, BJ, rkp. 6656, k. 27–28. O sejmiku, D. Rolnik, *Adam Chmara (1720–1805)*, s. 284–286. Por. też Józef Wołodkiewicz starościc hajneński do [H.W.] Radziwiłła, Mińsk 5 II 1785, AGAD, AR V, rkp. 17911, s. 2–3, w liście tym przedstawiał sytuację przy elekcji sędziego. Pisał, że gdyby się książę pokazał na sejmiku, to J. Pawlikowski przegra: „inaczej myśli i sentymenta rozróżnione nie przyjdą do jednego celu. Nie tak jest mocna przeciwna strona w rzeczy samej jak ją malowano”. Dodawał, że I. Daszkiewicz ma wielu przeciwników pomimo partii szlachty, która jest za nim, „Wszystko się może dobrze i pomyślnie ukończyć za przybyciem xcia, którego wszyscy oczekują”. Okazało się, że nawet obecność H.W. Radziwiłła nie zapewniła sukcesu I. Daszkiewiczowi.

⁸⁸ Por. M.[ichał Hieronim] Brzostowski do A. Chmary, Wilno, 20 II 1785, BJ, rkp. 6656, k. 73v. O M.H. Brzostowskim por. H. Mościcki, *Brzostowski Michał Hieronim*, PSB, t. 3, Kraków 1937, s. 53.

⁸⁹ Por. [S.] Piszczalo do [A. Chmary], Horodyszcze, 6 I 1786, BJ, rkp. 6657, k. 6.

deputatów „jednomyślnie i jednostajnie” Kazimierza Zawiszę, kapitana wojsk koronnych – na kadencję wileńską, a później Franciszka Osztorpa, pułkownika W.Ks.Lit. – na kadencję grodzieńską, obaj byli związani z Radziwiłłami i stronnictwem królewskim. Zresztą jak pisał K. Zawisza, ten wybór był wynikiem układu, jaki zawarł on z podkanclerzym J. Chreptowiczem⁹⁰. Elekcje deputackie nie przebiegły jednak spokojnie, gdyż chętnych do tych funkcji było wielu, co być może wynikało właśnie z braku wyraźnej kurateli decydentów. Obok tych ostatecznie wybranych kandydowali: Józef Wołodkowicz, Ignacy Daszkiewicz, pułkownik Krzysztof Mackiewicz, kapitan Jakub (nazwisko nieczytelne – D.R.), Leon Horain, Tadeusz Lichodziejewski, Onufry Gnatowski, Antoni Zamoyski. Niestety, dokładnego przebiegu tej elekcji nie znamy i nie wiemy, czy wszyscy dobrowolnie zrezygnowali, czy doszło do „kreskowań”⁹¹. Wiadomo tylko, że początkowo najmocniejszym kandydatem był J. Pawlikowski, popierany przez J. Chreptowicza oraz rodzinę Świątorzeckich i ponoć dopiero deklaracja K. Zawiszy o przyjęciu funkcji deputackiej sprawiła, że się wycofał z elekcji⁹². Później odbył się „sejmik drugi u nas”, podczas którego przystąpiono do elekcji sędziego ziemskiego na wakujące miejsce po Tadeuszu Wołodkowiczu. W przypadku tej elekcji także było wielu kandydatów: pisarz grodzki miński Jan Wołodkowicz, Ignacy Daszkiewicz, Marcin Wańkowicz, Dominik Zaiarski, Stanisław Bohuszewicz i Tadeusz Bohdanowicz, starosta sannicki, co sprawiło problemy. Brak wyraźnego wskazania najważniejszych w województwie osób, a przede wszystkim brak ich reprezentantów na sejmiku doprowadził do ujawnienia się ambicji miejscowych przywódców. Wiemy, że T. Bohdanowicza miał wspierać – nieobecny w Mińsku – A. Chmara, a jego kandydata popierać mieli również podkanclerzy J. Chreptowicz i K.S. Radziwiłł⁹³. Poparcie Radziwiłłów miał także J. Wołodkowicz, z kolei A. Prószyński⁹⁴ miał trzymać z Wańkowiczami, zaś za Stanisławem Bohuszewiczem byli chorąży

⁹⁰ Por. K. Zawisza do [H.W.?] Radziwiłła, Mińsk, 12 II 1786, AGAD, AR V, rkp. 18568, s. 37. Por. *Deputaci Trybunału Głównego Wielkiego Księstwa Litewskiego*, s. 373.

⁹¹ Akt kredensu Osztropowi, [Mińsk], 8 II 1786, NGAB, F 1727, op. 1, rkp. 25, k. 51–52; Akt dzieła obrad publicznych sejmików gromniczych, [Mińsk], 11 II 1786, NGAB, F 1727, op. 1, rkp. 25, k. 80–80v.

⁹² Por. K. Zawisza do [K.S.?] Radziwiłła, Kuchcice, 16 [II] 1786, AGAD, AR V, rkp. 18568, s. 54.

⁹³ Por. [S.] Piszczalo do [A. Chmary], Horodyszcze, 6 I 1786, J. Pawlikowski do [A. Chmary], Mińsk, 13 I 1786, T. Bohdanowicz do [A. Chmary], Starzynki, 25 I 1786, J.J. Kłokocki do [A. Chmary], Warszawa, 14 I 1786, BJ, rkp. 6657, k. 6v, 13, 18, 22.

⁹⁴ K. Zawisza, nazywając go „Bachusem”, pisał, że ma się zrzec podkomorstwa, por. K. Zawisza do [H.W.?] Radziwiłła, Mińsk, 12 II 1786, AGAD, AR V, rkp. 18568, s. 38.

Stefan i wojskowiczowie Bykowscy, także związani z Radziwiłłami. S. Bykowski podszedł do swego zadania poważnie, bowiem zbierał „dość liczną szlachtę y czyni do częstowania ich znaczne gotowość”⁹⁵. Takich układów było wówczas sporo i stale się one dynamicznie zmieniały⁹⁶. Do wyborów i „kreskowania” doszło 8 lutego po wycofaniu się większości kandydatów; do rywalizacji przystąpili J. Wołodkowicz i T. Bohdanowicz. Pod kandydaturą T. Bohdanowicza podpisało się około 660 osób, m.in. przedstawiciele znanych mińskich rodzin: Chmarów, Pawlikowskich, Przysieckich, Ratyńskich, Świętorzeckich⁹⁷, Wańkowiczów. J. Wołodkowicz dostał więcej głosów – 1072 – i jego uznano za sędziego ziemskiego, co K. Zawisza oznajmił K.S. Radziwiłłowi, stwierdzając, że musi być z wyborów usatysfakcjonowany. Żałował jednak porażki I. Daszkiewicza i dodawał, że to dzięki jego wsparciu Wołodkowicz wygrał⁹⁸. W sejmik ten i elekcję sędziów była więc zaangażowana prawie cała szlachta mińska. Pokazała ona siłę Wołodkowiczów, a pośrednio także wspierających go z oddali Radziwiłłów. W „akcie registrów” zapisano: „tak dla nacisku iako też mnogości ustawicznie przybywających z pozostałych w domach braci ku złożeniu serc y afektów swoich” oddawano głosy na J. Wołodkowicza. Ostatecznie to on wygrał elekcję i tego elekta sejmik polecił królowi do nominacji⁹⁹. Relacje, które A. Chmara otrzymał z sejmiku mińskiego,

⁹⁵ [S.] Piszczało do [A. Chmary], Horodyszcze, 6 I 1786, BJ, rkp. 6657, k. 6.

⁹⁶ Por. [S.] Piszczało do [A. Chmary], Horodyszcze, 6 I 1786, NN do A. Chmary, Mińsk, 13 I 1786, J. Pawlikowski do [A. Chmary], Mińsk, 13 I 1786, L. Scheyba do [A. Chmary], Mińsk, 13 I 1786, J.J. Kłocki do [A. Chmary], Warszawa, 14 I 1786, BJ, rkp. 6657, k. 6–7, 11–11v, 13, 16, 18.

⁹⁷ Zdaniem K. Zawiszy to oni byli najaktywniejszymi orędownikami tej kandydatury, ale jak pisał, nastąpiła ugoda i Świętorzeckich familie „w kozim rogu osadziliśmy”, K. Zawisza do [K.S.?] Radziwiłła, Kuchcice, 16 [II?] 1786, AGAD, AR V, rkp. 18568, s. 55.

⁹⁸ Por. K. Zawisza do [H.W.?] Radziwiłła, Mińsk, 12 II 1786, AGAD, AR V, rkp. 18568, s. 37–39. Prosił też w tym liście o wynagrodzenie zasług I. Daszkiewicza, co później jeszcze powtórzył, por. K. Zawisza do [K.S.?] Radziwiłła, Kuchcice, 16 [II?], 5 IV 1786, AGAD, AR V, rkp. 18568, s. 46, 55. Zresztą sam I. Daszkiewicz również pisał już wcześniej do Radziwiłłów o nagrodę dla siebie za czynione im usługi, por. np. I. Daszkiewicz do [H.W.?] Radziwiłła, Mińsk, 12 I 1785, AGAD, AR V, rkp. 2793, s. 13–15. K. Zawisza prosił też Radziwiłłów o nagrodę dla siebie, o podstarostwo mińskie, por. K. Zawisza do [K.S.?] Radziwiłła, Kuchcice, 26 IV 1786, AGAD, AR V, rkp. 18568, s. 52.

⁹⁹ Por. Akt dzieła obrad publicznych sejmików gromniczych, [Mińsk], 11 II 1786, NGAB, F 1727, op. 1, rkp. 25, k. 81–81v; Akt kresek czyli wotów czasów elekcji na sęstwo ziemskie na osobę Tadeusza Bohdanowicza, [Mińsk], 10 II 1786, NGAB, F 1727, op. 1, rkp. 25, k. 59–63v; Akt kresek czyli wotów czasów elekcji na sęstwo ziemskie na osobę [Jana] Wołodkowicza, [Mińsk], 10 II 1786, NGAB, F 1727, op. 1, rkp. 25, k. 64–71v, 76. Por. D. Rolnik, *Adam Chmara (1720–1805)*, s. 293–295.

w generaliach potwierdzają jego przebieg, ale zawierają sporo szczegółów zarówno pokazujących zmienność postaw sejmikujących, jak i wskazujących na spory udział w sejmiku mińskim szlachty oszmiańskiej, sprowadzonej przez Wołodkowiczów, którzy ciągle „z różnemi odgrózkami y pochwałkami” odzywali się i robili „burzliwości w sposobie hajdamackim”, oraz stale silne wpływy Radziwiłłów¹⁰⁰. Co najistotniejsze, T. Bohdanowicz i jego zwolennicy złożyli protest. Udali się do Warszawy z żądaniem, by Stanisław August uznał elekcję T. Bohdanowicza na sędziego mińskiego, w czym również prosili o pomoc A. Chmarę¹⁰¹. W sprawę zaangażowany był także O. Stackelberg, który miał ponoć stwierdzić, że nie ma nic przeciwko wyborowi J. Wołodkowicza¹⁰².

Kolejne sejniki 1786 r. poselskie odbywały się w całej Rzeczypospolitej w napiętej atmosferze, co miało związek ze sprawą Dogrumowej i coraz ostrzejszą rywalizacją stronnictwa królewskiego z opozycją magnacką. Z Warszawy pisano do Mińska: „pomnażają się niechęci w narodzie nieszczęśliwość oczywiście znaczące”¹⁰³. Tego jednak na sejmiku w Mińsku nie było widać, chociaż kandydatów było wielu. Proponowanych kandydatów z województwa mińskiego przekazał Stanisław August K.S. Radziwiłłowi. Wymieniono tu Antoniego Oskierkę i pisarza grodzkiego mińskiego Józefa Wańkowicza¹⁰⁴, lecz dopuszczono jeszcze jakieś korekty na przesłanej liście, których ewentualnie miał dokonać J. Chreptowicz, gdy przybędzie do Wilna¹⁰⁵. Inną drogą o poselstwo starał się Antoni Ksawery Massalski, który zabiegi takie czynił u starosty mińskiego H.W. Radziwiłła i u Stanisława Augusta, on też przygotował sobie partię liczącą 300 reprezentantów

¹⁰⁰ Por. Michał Brzozowski do [A. Chmary], Mińsk, 9 II 1786, J. Chmara do [A. Chmary], Mińsk, 9, [?] II 1786, [Jan Pilchowski] do [A. Chmary], Mińsk, 10 II 1786, b.m.d. [1786], BJ, rkp. 6657, k. 35–36, 37–37v, 39–40, 42–43v. Z winy Wołodkowiczów na sejmiku obywateli „kilku zrąbano”. zaś I. Daszkiewicz, który „najczęściej opity”, zachowywał się „jak herszt hajdamacki”, por. [J. Pilchowski] do [A. Chmary], Mińsk, 10 II 1786, BJ, rkp. 6657, k. 42v.

¹⁰¹ Por. T. Bohdanowicz do [A. Chmary?], 11 II 1786, J. Pawlikowski do [A. Chmary?], [nieczytelne] 12 II 1786, BJ, rkp. 6657, k. 46, 47–47v. W Warszawie zostali oni przyjęci przez podkanclerzego J. Chreptowicza, który zwlekał z decyzją, komu przyznać sędwo, ostatecznie T. Bohdanowicz dostał na pocieszenie łowiectwo mińskie po Franciszku Oborskim, por. [Solary] do [A. Chmary], Warszawa, 14, 15 III 1786, J. Pawlikowski do [A. Chmary], Nowosiółki?, 18 IV 1786, BJ, rkp. 6657, k. 74v, 75, 109v; [J.] Chreptowicz do A. Chmary, [Warszawa], 7 VI 1786, NGAB, F 1324, op. 1, rkp. 86, k. 159.

¹⁰² Por. K. Zawisza do [K.S.?] Radziwiłła, Nieśwież, 3 III 1786, AGAD, AR V, rkp. 18568, s. 40.

¹⁰³ Por. J.J. Kłokocki do [A. Chmary], Warszawa, 14 I 1786, BJ, rkp. 6657, k. 18.

¹⁰⁴ A. Danilczyk, *W kręgu afery Dogrumowej. Sejm 1786 roku*, Warszawa 2010, s. 112–113.

¹⁰⁵ Por. Gedeon Jeleński do A. Chmary, Warszawa, 9 VIII 1786, AGAD, ZMN, rkp. 100, s. 19; [J.] Chreptowicz do A. Chmary, [Warszawa], 7 VI 1786, NGAB, F 1324, op. 1, rkp. 86, k. 159.

szlachty. Kandydaturę swego brata wysunął podkomorzy A. Prószyński i zaproponował ją Radziwiłłom¹⁰⁶. Z kolei J.N. Chęcki szukał poparcia u A. Chmary. Ten jednak go odwołał od tego zamiaru, być może wiedział, że na sejmiku będzie nieobecny i ma tam wroga A. Prószyńskiego, który dysponował na nim wpływami. A. Prószyński zarzucał A. Chmarze, że ten, opierając się na wpływach podkanclerzego J. Chreptowicza, czyni „przemocy w województwie”¹⁰⁷. 21 sierpnia 1786 r. właśnie pod prezydencją A. Prószyńskiego, podkomorzego mińskiego, wybrano jednomyślnie A.K. Massalskiego i J. Wańkowicza. Wydaje się, że o spokojnym przebiegu sejmiku oraz bezproblemowym wyborze posłów zadecydowała obecność na nim H.W. Radziwiłła¹⁰⁸. W instrukcji danej posłom obywatele prosili m.in. o powrót trybunału do Mińska, do kwestii Dogrumowej nie odniesiono się w żaden sposób¹⁰⁹.

Na ostatnim z sejmików, do którego chciałbym się odnieść, Radziwiłłowie znowu się pokazali, tym razem nie bezpośrednio, ale K.S. Radziwiłł odegrał na nim pewną rolę. Mowa tu o sejmiku 1787 r., gdzie spokojnie dokonano wyboru deputatów. To było jednak preludium, chodziło o elekcję starosty mińskiego po dość nagłej śmierci H.W. Radziwiłła 18 września 1786 r. Zabiegi o to starostwo rozpoczął A. Chmara w październiku 1786 r. i chyba z tego powodu na sejm do stolicy nie pojechał, usprawiedliwiał przed królem swą nieobecność w Warsza-

¹⁰⁶ Por. A. Prószyński podkomorzy miński do [K.S.? Radziwiłła], Sieniczyce, 1 VI 1786, AGAD, AR V, rkp. 12403, s. 26–27. Tu także jako kandydat pojawia się mostowniczcy Woroniec.

¹⁰⁷ A. Prószyński do [K.S.? Radziwiłła], Sieniczyce, 19 V 1786, AGAD, AR V, rkp. 12403, s. 18. Te zarzuty pojawiały się w kontekście zyskiwania urzędów przez A. Chmarę dla swych przyjaciół, pisał: „Wszystkie urzęda zawakowane dla swoich krewnych zabiera”, A. Prószyński do [K.S.? Radziwiłła], Sieniczyce, 20 V 1786, AGAD, AR V, rkp. 12403, s. 22. A. Prószyński był w tym jego naturalnym konkurentem. Por. A. Prószyński do [H.W. Radziwiłła], Sieniczyce, 26 V 1786, AGAD, AR V, rkp. 12403, s. 23–25, tu wymieniał, co wakuje i komu urzędy rozdać, myślał o swoich bliskich, ludziach przychylnych Radziwiłłom i uważał, że tym sposobem, wprowadzając na urzędy swoich ludzi, zmniejszy się „kredyt” A. Chmary, który „przemocą swoją kreatury województwa nie zasłużone [!] do urzędów” wynosi.

¹⁰⁸ Por. Akt Instrumentu kredensu na poselstwo IP Wańkowiczowi, [Mińsk], 21 VIII 1786, NGAB, F 1727, op. 1, rkp. 25, k. 488–489. Podpisy m.in. H.W. Radziwiłła; Akt kredensu dla Antoniego Massalskiego, Mińsk, 21 VIII 1786, NGAB, F 1727, op. 1, rkp. 25, k. 490–490v; A. Danilczyk, op. cit., s. 112–113; D. Rolnik, *Adam Chmara (1720–1805)*, s. 298–300; idem, *Województwo mińskie*, s. 219; idem, *Jeleńscy, ich archiwum i województwo mińskie – w odpowiedzi na pełną problemową recenzję Moniki Jusupović*, „Klio” 54, 2020, 3, s. 238. O zabiegach J.J. Kłockockiego o poselstwo dla syna Stanisława, J.J. Kłockocki do [A. Chmary], Syczyki, 3 V 1786, BJ, rkp. 6657, k. 12; deklarował on, że jego syn nie będzie się łączył z żadną ze stron konfliktu w sprawie Dogrumowej, od żadnej nie jest zależny i będzie powolny instrukcji.

¹⁰⁹ Por. Akt instrukcji obywateli, Mińsk, 21 VIII 1786, NGAB, F 1727, op. 1, rkp. 25, k. 491–492v.

wie wypadkiem. Prosił przy tym o poparcie króla dla swej kandydatury na starostwo, co uzasadniał: „Nie duchem wyniosłości, od której iestem dalekim, ale końcem pomnożenia zdatności moiej wykonywania zawołań W.K.Mci, a celem przypodobania się współziemianom tego wtwa”. Zauważmy drobny szczegół, mianowicie nie prosił o urząd bezpośrednio dla siebie, ale o połączenie urzędu starosty mińskiego i wojewody mińskiego w jednym ręku. Gdyby to się okazało niemożliwe, prosił, żeby obywatele w Mińskim sami spośród siebie wybrali takiego starostę, „który by umiał być posłusznym woli WKMc i” i zaznaczał, że: „prośba moja jest prośbą współbraci wdztwa mego, [co wiem] z dochodzących iuż mnie odezwań”¹¹⁰. Abstrahując od prawnych możliwości połączenia tych urzędów i ewentualnych ambicji samego A. Chmary, to taki pomysł możemy uznać za chęć wybicia się województwa na „niepodległość” spod kurateli możnych i centralnego ośrodka Wilna, w czym pomocne miało być stronnictwo królewskie albo może lepiej – państwowe. Stanisław August odmówił, zasłaniając się niemożnością łączenia tych urzędów i wcześniejszą obietnicą złożoną M.H. Brzostowskiemu za jego pomoc w pracach sejmowych¹¹¹. Brzostowski zyskał także wsparcie swego teścia J. Chreptowicza¹¹².

Kwestia obsady starostwa odżyła w styczniu 1787 r. przed sejmikami deputackimi, na których miano wybrać starostę mińskiego. A. Chmara – pisząc do króla – uznał racje Stanisława Augusta, ale nie był orędownikiem kandydatury M.H. Brzostowskiego. Zauważał, że kandydatów pojawia się wielu, wspominał o Michale Przedzieckim, staroście błudeńskim, i dwóch braciach Zawiszach. List do króla kończył swego rodzaju apelem, by zgodził się, aby tutejsi obywatele mogli wybrać kandydatów „z między tutejszych family”, i prosił króla, by utwierdził jego „kredyt”¹¹³, co oznaczałoby, że jeszcze myśli o starostwie się nie wyzbył. W odpowiedzi Stanisław August ponownie wskazał na M.H. Brzostowskiego jako na swego kandydata do starostwa mińskiego i powtórzył uzasadnienie tego wyboru¹¹⁴. Za tą kandydaturą opowiadał się też K.S. Radziwiłł, tylko prosił króla,

¹¹⁰ A. Chmara do Stanisława Augusta, Hołynka, 2 X 1786, BC, rkp. 699, s. 227–[228]; [A.] Chmara do Stanisława Augusta, Hołynka, 2 X 1786, kopia, NGAB, F 1324, op. 1, rkp. 60, k. 7v.

¹¹¹ Stanisław August do A. Chmary, [Warszawa], 10 X 1786, BC, rkp. 699, s. 229–230. Ustąpił on łaski Antoniemu Tyzenhauzowi, chorążemu wileńskiemu. Później J.J. Kłockocki pisał, że M.H. Brzostowski, wojewodzie inflancki, nie zgłosił się „z konkurencją” do „naszego” starostwa mińskiego i że ta kandydatura byłaby „przykra” dla „naszego” województwa, J.J. Kłockocki do A. Chmary, Syczyki, 2 I 1787, BJ, rkp. 6658, k. 2–2v.

¹¹² Por. H. Mościcki, op. cit., s. 53, M.H. Brzostowski żonaty był z Ewą, córką J. Chreptowicza.

¹¹³ A. Chmara do Stanisława Augusta, Mińsk, 5 I 1787, BC, rkp. 699, s. 231.

¹¹⁴ Stanisław August do A. Chmary, [Warszawa], 23 I 1787, BC, rkp. 699, s. 233–[234].

by ten wpłynął na A. Chmarę, aby ten jednak nie proponował innych kandydatów, a wsparł M.H. Brzostowskiego¹¹⁵. Potwierdzał to w swym liście do A. Chmary Michał Chrapowicki, który zauważał, że K.S. Radziwiłł w czasie sejmików planuje udział w polowaniu w pobliżu Mińska¹¹⁶, być może więc zamierzał przybyć na sejmik, jeśliby zaszła taka potrzeba. Gdyby do tego doszło, to książę po raz pierwszy – w omawianym okresie – pojawiłby się na sejmikach mińskich. Tak się jednak nie stało.

Poprzedzające elekcję starosty sejmiki deputacki, gospodarski i relacyjny przebiegły sprawnie. Pod prezydencją A. Chmary 5 lutego 1787 r. jednomyślnie wybrano na deputatów Krzysztofa Mackiewicza i Józefa Wołodkowicza, starościca hajneńskiego¹¹⁷. Natomiast sprawa elekcji kandydata królewskiego na starostwo M.H. Brzostowskiego – zanim wpłynął popierający go „list królewski” – nie była taka oczywista. Owszem, wojewoda miński zapewniał, że będzie do tej kandydatury przekonywał, ale zaznaczał, że kandydatów jest wielu, i dodawał: „Niechętnym bydz się czuję prezydowania terażniejszym sejmikom, które wszelkich sporów y przeciwności ukazują widoki”¹¹⁸. Wśród kandydatów pojawili się m.in. sędzic [?] Wołockiewicz, książę Dominik Radziwiłł, syn starosty rzeczyckiego Albrechta Radziwiłła, Wincenty Tyszkiewicz, referendarz¹¹⁹, Michał Przedziecki, eksstarosta piński, za którym jako za swym „szwagrem” pisał do A. Chmary [?] Tyszkiewicz, zaznaczał, że poinformował o tym M.H. Brzostowskiego¹²⁰.

¹¹⁵ *Listy księcia Karola Stanisława Radziwiłła „Panie Kochanku” (1751–1790)*, wyd. E. Łuniński, Warszawa 1906, s. 105, [K.S. Radziwiłł do Stanisława Augusta], Sluck, 17 I 1787 [to regestr listu].

¹¹⁶ M.[ichał] Chrapowicki do A. Chmary, Wilno, 4 I 1787, BJ, rkp. 6658, k. 6v. Informował A. Chmarę, że sejmik będzie zapewne „gromadny” i że podstoli litewski Alojzy Sulistrowski „kilkaset szlachty oszmiańskiej graniczącej z województwem mińskim” ma na pomoc M.H. Brzostowskiemu sprowadzić, ibidem, k. 6–6v.

¹¹⁷ Por. *Deputaci Trybunału Głównego Wielkiego Księstwa Litewskiego*, s. 378. Kopia listu JW. wojewody mińskiego [A. Chmary] do Stanisława Augusta, Siemków, 10 II 1787, NGAB, F 1324, op. 1, rkp. 26, k. 40–40v. Por. też A. Chmara do Stanisława Augusta, Mińsk 9 II 1787, BC, rkp. 699, s. 237. Por. *Deputaci Trybunału Głównego Wielkiego Księstwa Litewskiego*, s. 378.

¹¹⁸ A. Chmara do Stanisława Augusta, Siemków, 2 II 1787, BC, rkp. 699, s. 235. Niektórzy współczuli mu obowiązkowi, który na niego spadł, Ks. Józef Hołyński do A. Chmary, Wilno, 5 II 1787, BJ, rkp. 6668, k. 23v. O elekcji na starostwo mińskie, por. D. Rolnik, *Adam Chmara ostatni wojewoda miński i Stanisław August Poniatowski. O podstawach, trwałości i rozpędzie sojuszów oraz przyjaźni politycznych w czasach stanisławowskich*, „Historia Slavorum Occidentis”, 2022, R. 12, nr 4 (35), s. 94–101; idem, *Adam Chmara (1720–1805)*, s. 300–309.

¹¹⁹ [A. Chmara?] NN do NN, b.m.d., brudnopis, NGAB, F 1324, op. 1, rkp. 71, k. 48v.

¹²⁰ NN do Chmary, Warszawa, 24 I 1787, NGAB, F 1324, op. 1, rkp. 62, k. 44. Za nim opowiadał się J.J. Kłokocki i przekonywał do niego A. Chmarę, J.J. Kłokocki do A. Chmary, Syczyki, 10, 23 I 1787, BJ, rkp. 6658, k. 9, 17v.

Z tym ostatnim kandydatem problemy były od początku. Okazało się, że nie posiada on posesji w Mińskim, a to przecież warunek otrzymania starostw sądowych. Ponadto: „Były też nieprzypodobane obywatelom sposoby starania się o ten urząd; A te połączone zawady, nie uczyniły mnie zdolnym zjednania powolności obywatelów za IP [M.H.] Brzostowskim”¹²¹. Ta jego postawa i wspierającego go A. Prószyńskiego, który przyczynił się do pozyskania przeszło 1290 podpisów pod rejestrami wotów dla M.H. Brzostowskiego¹²², doprowadziła do rozdzielenia sejmików. A. Chmara nie uznał tej kandydatury, z czego tłumaczył się przed królem. Pisał, że było początkowo pięciu kandydatów do starostwa, ale A. Prószyński, „iż nie łącząc się ze mną i z urzędem licznym przy mnie będącym, w dobranę sobie partii kilku urzędników ziem[skich], kilku przeszłego starosty grodzkich, i innej szlachty ogłosił IP [M.H.] Brzostowskiego starostą bystrzyckiego za starostę mińskiego”. A. Chmara tego wyboru nie uznał, a ponieważ prawo każe obierać czterech kandydatów, „iż nie widząc przytomnego IP Brzostowskiego, odłączonego na inny sejmik”, ogłosił za zgodą obywateli czterech kandydatów: M. Przeddzieckiego, F. Uniechowskiego, [?] Świątorzeckiego i Piotra Zawisze¹²³. Spośród nich w Radzie Nieustającej zostanie wybrany ten, który zyska najwięcej głosów¹²⁴. Później wojewoda miński bronił swych decyzji i swojego sejmiku. Pisał, że nie było takiej sytuacji, jak się zdarzyła przy wcześniejszej elekcji na starostwo H.W. Radziwiłła, wówczas wszyscy kontrkandydaci dobrowolnie ustąpili. Przekonywał do swoich racji – deklarując lojalność – Stanisława Augusta¹²⁵ i O. Stackelberga, który również chciał wyboru M.H. Brzostowskiego¹²⁶. Szukał wsparcia dla swego stanowiska, stąd jego list do A.M. Sapiehy, w którym powtarzał własne argumenty, przekonany o swoich racjach¹²⁷. Sejmik miński nie obrał

¹²¹ Por. A. Chmara do Stanisława Augusta, Siemków, 10 II 1787, kopia, NGAB, F 1324, op. 1, rk. 26, k. 40–40v; A. Chmara do Stanisława Augusta, Mińsk, 9 II 1787, BC, rk. 699, s. 237–238.

¹²² Aktywacja rejestrów wotów obywatelskich dla [M.H.] Brzostowskiego na starostwo mińskie obranego ofiarowanych, [Mińsk], 8 II 1787, NGAB, F 1727, op. 1, rk. 26, k. 43–55v. Sporo krzyżyków i powtórzeń. Por. A. Chmara do Stanisława Augusta, Siemków, 10 II 1787, kopia, NGAB, F 1324, op. 1, rk. 26, k. 40–40v; A. Chmara do Stanisława Augusta, Mińsk, 9 II 1787, BC, rk. 699, s. 237–238.

¹²³ A. Chmara do Stanisława Augusta, Mińsk, 9 II 1787, BC, rk. 699, s. 237–[238]. Por. A. Chmara do Stanisława Augusta, Siemków, 10 II 1787, kopia, NGAB, F 1324, op. 1, rk. 26, k. 40–40v.

¹²⁴ Jan Karol Zawisza do A. Chmary, Warszawa, 16 II 1787, LNB, F 103, dz. VIII, rk. 641, k. 43.

¹²⁵ A. Chmara do Stanisława Augusta, Mińsk, 9 II 1787, BC, rk. 699, s. 239.

¹²⁶ A. Chmara do O. Stackelberga, b.m., 10 II 1787, kopia, NGAB, F 1324, op. 1, rk. 62, k. 42–42v.

¹²⁷ A. Chmara do A.M. Sapiehy, b.m., 16 III 1787, kopia, NGAB, F 1324, op. 1, rk. 84, k. 2.

więc M.H. Brzostowskiego na starostwo mińskie jednomyślnie. K.S. Radziwiłł nie pojawił się na sejmiku i chyba aż tak bardzo się nim nie interesował, skoro pisał do króla, że M.H. Brzostowski jednomyślnie wybrany został na starostę¹²⁸, chyba że od razu uznał jego sejmik za legalny. Ostatecznie M.H. Brzostowski został starostą mińskim po decyzji Rady Nieustającej, z czego się król przed A. Chmarą tłumaczył¹²⁹. Oburzeni wyborem M.H. Brzostowskiego byli też inni obywatele mińscy, ale to nie miało politycznego znaczenia¹³⁰.

Sejmik miński nie należał do najważniejszych na Litwie, ale przy wskazanych wyżej układach i zależnościach to jego zaleta, pokazuje faktyczną moc magnatów, kwestię ich zaangażowania, chęci i możliwości oddziaływania oraz siłę stronnictwa królewskiego, jego wpływ na elekcje i na treść instrukcji, a także na inicjatywy oddolne. Tu widać również znaczenie średniej szlachty traktowanej w sposób może trochę wyabstrahowany jako trzeciej siły w państwie polsko-litewskim, nie ulega jednak wątpliwości, że jej wsparcie często decydowało o sukcesie przedsięwzięć politycznych podejmowanych przez króla czy możnych panów. Dowodem na to wydaje się sposób wpływania przez możnych na konkretne zachowania miejscowych elit. Oczywiście często rozmaitymi profitami przekonywano elity mińskie do poparcia konkretnych kandydatur, choć nie zawsze się to okazywało – z różnych zresztą względów – skuteczne, ale i przegrana wskazanych kandydatów nie skutkowała żadnymi konsekwencjami dla tych, którzy zadania nie wykonali. W kolejnych sejmikach scenariusz się powtarzał, raz z lepszym, raz z gorszym skutkiem dla protegowanych kandydatów, zaś beneficjentami owych funkcji najczęściej okazywali się przedstawiciele najważniejszych rodzin w regionie. Z przeanalizowanych sejmików wynika, że najczęściej funkcje deputackie, nieco rzadziej poselskie, zyskiwali przedstawiciele miejscowych elit i jakkolwiek nie zawsze znamy planty wskazanych do danej funkcji, to, zauważmy, w pozostałych przypadkach, gdzie wiemy o protegowanych kandydatach, ani razu nie udało się przeforsować wszystkich, i bez względu na to, jaka „partia” ich wspierała. Faktem jest, że każdy przedstawiciel możnych ubiegający się o jakąś funkcję czy urząd elekcję wygrywał. To jednak nie jest duża grupa: D. Przezdziecki, W. Tyszkiewicz na funkcje poselskie i H.W. Radziwiłł i M.H. Brzostowski na starostwo

¹²⁸ *Listy księcia Karola Stanisława Radziwiłła „Panie Kochanku”*, s. 105–106, [K.S. Radziwiłł do Stanisława Augusta], Słuck, 11 II 1787 [to streszczenie listu].

¹²⁹ Stanisław August do A. Chmary, [Warszawa], 17 II 1787, BC, rkp. 699, s. 243. Por. też Stanisław August do A. Chmary, Warszawa, 17 II 1787, NGAB, F 1324, op. 1, rkp. 77, k. 7.

¹³⁰ Por. np. J.J. Kłokocki do A. Chmary, Syczyki, 21 III 1787, BJ, rkp. 6658, k. 61. O sejmikach 1787 por. D. Rolnik, *Adam Chmara (1720–1805)*, s. 303–309.

mińskie. Przedstawiciele magnackich rodzin także incydentalnie się pojawiali na sejmikach mińskich, lecz tylko wtedy, kiedy byli zainteresowani elekcjami: w 1780 r. D. Przezdziecki i W. Tyszkiewicz wybrani na posłów, Radziwiłłowie przy elekcji na starostwo mińskie w 1783 r., a po elekcji trzeba oddać, że H.W. Radziwiłł był na sejmiku deputackim 1785 r., gdzie jego kandydat I. Daszkiewicz przegrał wybory na sędziego ziemskiego, i już z sukcesem w 1786 r., gdzie przeforsował na posła A.K. Massalskiego. To wydaje się naturalne – podobnie jak obecność M. Tyszkiewicza na sejmiku poselskim 1784 r. – wszyscy wymienieni byli związani z Mińskiem. Narzucony w tym gronie jest M.H. Brzostowski na sejmiku 1787 r., którego szlachta mińska nie chciała zaakceptować w województwie. Wtedy też K.S. Radziwiłł jedyny raz sugerował, że może się na nim pojawić.

W omawianym okresie wyraźnie dostrzegana jest emancypacja średniej szlachty w Rzeczypospolitej spod dawnej przewagi rodzin magnackich. Rodzi się pytanie, czy wynikało to ze wzrostu świadomości politycznej średniej szlachty, czy tylko ze słabości magnatów i wzrostu wpływów Stanisława Augusta, wspieranego głosem ambasadora moskiewskiego O. Stackelbrga, co było powszechnie wiadome. Z analizy sejmików mińskich wydaje się, że większość miejscowych elit akceptowała i to chyba ze zrozumieniem kierunek reform proponowany przez Stanisława Augusta, doświadczenie bowiem pierwszego rozbioru, wbrew pozorom, czasami było niewypowiedziane bolesne. W jakim stopniu jednak ukonstytuowana może być teza, że motorem naprawy państwa polsko-litewskiego była średnia szlachta, innymi słowy, jak dalece świadomie wspierała dążenia reformatorskie króla? Wspomnijmy tu tylko – bo nie jest to głównym tokiem rozważań – że stronnictwo królewskie, które wydawało się bardzo silne, rozpadło się bardzo szybko w początkach Sejmu Wielkiego, gdy rozważano ideę sojuszu z Rosją, a potem również – już w nowej odsłonie stronnictwa patriotycznego – po przegranej wojnie 1792 r. Te wydarzenia wskazują, z jednej strony, na rzeczywistą emancypację średniej szlachty spod wpływów magnatów, tych, którzy traktowali ich państwo w sposób za bardzo „prywatny”, partykularny, a z drugiej także na zatarcie się różnic programowych między funkcjonującymi w omawianym czasie „frakcjami” politycznymi. Wydaje się, że różnice się zacierają, elekcje stają się bardziej personalne, przynajmniej w Mińskiem jest to widoczne. Co istotne, podobnie traktują to np. Radziwiłłowie. Trudno dostrzec, by, z wyjątkiem elekcji na starostwo mińskie, zależało im na swoim kandydacie, wsparcie deklarowali wielu, ale niespecjalnie się interesowali dalszymi losami swych kandydatów, tylko czekali na ostateczny wynik. Teoretycznie Radziwiłłowie mogli albo powinni dysponować większością na każdym sejmiku mińskim. „Przyjaźń” deklarowała im większość znaczących

rodzin w Mińsku. Do grona ich stronników należeli m.in. Ignacy Daszkiewicz¹³¹, rodziny Prószyńskich¹³², Wańkowiczów¹³³, Wołodkowiczów¹³⁴, Wołodzków¹³⁵ czy też Kazimierz Zawisza i jego bliscy¹³⁶. W takim układzie ich obecność osobista teoretycznie nie była konieczna, nawet gdy sami wymienieni ze sobą rywalizowali, to wskazanie Radziwiłłów brali pod uwagę, czyniąc później – jeżeli udało się przeforsować wskazanego przez Radziwiłłów kandydata – z tego zasługę dla siebie, o której nie zapominali im donieść. A jednak nie zawsze ich kandydat na sejmiku przechodził. Tak samo ważne wydaje się podejście ogółu elit mińskich do kwestii ideologicznych, te ustępowały pragmatyzmowi, szlachta doskonale wiedziała, że niekiedy chcieć i móc to dwie różne sprawy, szczególnie gdy do-

¹³¹ Por. np. I. Daszkiewicz sędzia miński do [K.S.] Radziwiłła, Mińsk, 22 VIII 1788, AGAD, AR V, rkp. 2793, s. 59.

¹³² Por. deklaracje, np. Stanisław Prószyński generał adiutant JKM sędzia grodzki do [H.W.] Radziwiłła, Mińsk, 5 V 1786, AGAD, AR V, rkp. 12410, s. 1–3; S. Prószyński do [K.S.?] Radziwiłła, Mińsk, 21 V 1786; Antoni Prószyński do [K.S. Radziwiłła], [1780] b.m.d., Połonka, 25 VI 1782, Mińsk, 29 VIII 1782, 23 III 1783, 11 IV 1789, AGAD, AR V, rkp. 12403, s. 4–5, 6, 8, 12, 36.

¹³³ Por. [?] Wańkowicz do [H.W.] Radziwiłła, Mińsk, 25 IV 1783, Mateusz Wańkowicz sędzia ziemski miński do [H.W.?] Radziwiłła, Mińsk, 17 I 1783, AGAD, AR V, rkp. 16959, s. 1–2, 7, 9; Józef Wańkowicz pisarz grodzki miński do KS. Radziwiłła, Mińsk [?], I 1789, AGAD, AR V, rkp. 16958, s. 7. Por. też Józef Wańkowicz pisarz grodzki miński do K.S.? Radziwiłła, b.m., 19 V 1786, Mińsk, 26 VI 1788, AGAD, AR V, rkp. 16958, s. 1, 10, tu prośby o protekcję i przypomnienie o zasługach jego rodziny dla domu Radziwiłłów, m.in. wspominał o Stanisławie Wańkowiczu, którego księżę „kochałeś”.

¹³⁴ Deklaracje przywiązania bądź bliskości z Radziwiłłami poszczególnych Wołodkowiczów, por. np. Józef Wołodkowicz starościc hajneński do [H.W.?] Radziwiłła, Mińsk, 5 II 1785, AGAD, AR V, rkp. 17911, s. 2; Ksawery Wołodkowicz sędzia grodzki miński? do [K.S.?] Radziwiłła, Cumań, 21 II 1778; K. Wołodkowicz do [H.W.?] Radziwiłła, Sienno?, 26 VII 1783, AGAD, AR V, rkp. 17814, s. 1, 4; Michał Wołodkowicz starosta hajneński do [K.S.?] Radziwiłła, Sołomerecz, 3 VII 1783?, AGAD, AR V, rkp. 17919, s. 1. Na dworze Radziwiłłów edukację pobierali młodzi Wołodkowicze, na nim mieli się „udoskonalić”, by stać się zdolniejszymi do służenia ojczyźnie „y waszej xiążęcej mości, od którego odbiera dobroczynności”, za co M. Wołodkowicz dziękował; Tadeusz Wołodkowicz do [K.S.? Radziwiłła], Mińsk, 11 II 1780, AGAD, AR V, rkp. 17923, s. 19, gdzie deklarował, że „cały dom nasz” wierny księciu. Por. też Karolina [z Brzostowskich] Wołodkowiczowa do [K.S.?] Radziwiłła, [nieczyt.] 15 II 1789, AGAD, AR V, rkp. 17932, s. 4, pisała wymownie: „Jesteś ojcem naszym, ojcem całej Ojczyzny”.

¹³⁵ Por. oświadczenia, np. Ignacy Wołodźko szambelan JKM do [K.S.?] Radziwiłła, [nieczyt.] 1 V 1789, AGAD, AR V, rkp. 17941, s. 8; Kazimierz Wołodźko do [K.S.?] Radziwiłła, [nieczyt.] 15 I 1782, AGAD, AR V, rkp. 17944, s. 7.

¹³⁶ Por. np. K. Zawisza do [K.S.] Radziwiłła, Grodno, 11 IX 1782, AGAD, AR V, rkp. 18568, s. 12–14.

tyczyło to problematyki ekonomicznej. Często to ona decydowała o postawach politycznych. Starostwo, dzierżawa, urząd, funkcja obiecana bądź dana skłaniały do określonych zachowań na sejmiku, ale również stała obecność Rosji – furaże – o tym decydowała, w tym zaś pomoc mógł tylko ktoś związany ze stronnictwem królewskim. Zatem doszło w sposób dość naturalny do połączenia kwestii ideologicznych z ekonomicznymi w jednym stronnictwie królewskim. Trudno wśród kandydatów i wybieranych na urzędy i funkcje wskazać wyraźnych przeciwników obozu Stanisława Augusta, wszelkie różnice dostrzegane na sejmikach wynikały z personalnych ambicji ubiegających się o urząd czy funkcję, z rywalizacji rodzin o przodownictwo w województwie. Natomiast ważnym czynnikiem, który ją łagodził, były sprawy Litwy czy samej Mińszczyzny, to przede wszystkim dlatego Radziwiłłowie cały czas cieszyli się poważaniem.

Przewaga możnych rodzin nie zawsze przekładała się na sukcesy wskazywanych przez nich kandydatów. Największą skuteczność mieli, wydaje się, Przędzieccy, co wynikało z ich zaangażowania w życie województwa mińskiego, a za nimi Radziwiłłowie, również cały czas obecni w Mińskiem. Fizyczna obecność magnatów nie była zawsze konieczna, swe plany polityczne – tu przede wszystkim chodziło o elekcje posłów i deputatów – przygotowywali we własnych gabinetach, tworząc listy kandydatów. Te projekty powierzali do realizacji swoim przyjaciółom politycznym w Mińskiem, a te relacje przecież były budowane od wieków, co sprawiało, że wszystkie znaczniejsze rodziny mińskie uznawały „głos” Radziwiłłów – bez zastrzeżeń, gdy im odpowiadał, i z niewielkimi zastrzeżeniami, gdy był przeciwny ich zamysłom. Nie zawsze wskazania Radziwiłłów były realizowane. Analizowane przykłady takich przegranych sejmików wskazują, że wygrywały w takich przypadkach osoby, powiedzmy, drugiego wyboru, tzn. znane magnatom i im nieprzeciwne, ale były to osoby reprezentujące miejscowe elity i przez nie desygnowane.

Nie mamy danych o kosztach ponoszonych przez magnatów na sejmiki mińskie. Wydaje się jednak, że nie były one zbyt wysokie, spadały na wskazane wyżej rodziny średnioszlacheckie bezpośrednio zainteresowane przeprowadzeniem sejmiku, także zazwyczaj w swoim interesie (promocją przedstawiciela rodziny). Można przypuszczać, że z przedstawicielami możnych rodzin te kandydatury były konsultowane. Fakt, że nie widzimy ekonomicznego wsparcia przez możnych ich kandydatów, zapewne wynikał z ich problemów ekonomicznych, ale chyba nie tylko. Nastąpiła w tym czasie zmiana sposobu prowadzenia polityki, zmieniły się okoliczności. Jakkolwiek uległa osłabieniu powaga możnych rodów, to jednak nie to decydowało o ich mniejszym zaangażowaniu w życie sejmiko-

we, ale zmiana sposobu przez nie prowadzenia polityki, wymuszona również przewagą Stanisława Augusta i wspierającego go w decydujących momentach ambasadora moskiewskiego. Te czynniki – bez ocen siły ich wpływu – sprawiły, że ideologiczne różnice – pozostawiając frazeologię na boku – zaczęły się zacieierać, co zbiegło się ze wzrostem znaczenia średniej szlachty, co z kolei było wynikiem słabnącej przewagi ekonomicznej możnych – jak to pokazuje przykład rosnącej pozycji A. Chmary – ale przede wszystkim zbliżenia się do tego, co możemy określić „wspólnotą interesów” politycznych i ideologicznych ówczesnych elit politycznych. To nie wyklucza bynajmniej trwania dawnych mechanizmów pozyskiwania wpływów, ciągle jeszcze oddawanie w dzierżawy majątków czy funkcji w majątkach przyczyniało zwolenników, wciąż niezmiennie okazywano magnatom szacunek i cieszyli się oni sporym autorytetem, ale to już nie zawsze decydowało o ich wygranej. W Mińskim największe znaczenie mieli Radziwiłłowie, Przezdzieccy i Tyszkiewiczowie, co wynikało z ich znaczenia politycznego, ale również z ich bliskości z województwem mińskim.

Wydaje się, że w omawianym okresie na sejmiku mińskim utrzymywało się polityczne *status quo*, tzn. tak funkcje deputackie, jak i poselskie dzielono między najbardziej znaczące rodziny w województwie, które miały swych protektorów wśród Radziwiłłów czy w przedstawicielach innych rodzin magnackich, ale w pierwszej kolejności były oddane powinnościom swego województwa. To chyba z braku takiego przekonania brała się niechęć sejmików mińskich do I. Daszkiewicza czy M.H. Brzostowskiego. Sejmiki mińskie w swych decyzjach były bardzo racjonalne, zawsze w instrukcjach poselskich czy deklaracjach zawieranych w laudach sejmików gromnicznych starały się dbać o interesy możnych rodzin litewskich, ale postrzegały je przez pryzmat interesów województwa mińskiego – partykularnie pojmowanego – i Litwy. Takie podejście determinowało elekcje, którymi czasami byli zainteresowani magnaci, tu podział wydaje się także bardzo racjonalny, co wynikało z sojuszu zawartego przez K.S. Radziwiłła ze Stanisławem Augustem. Schemat funkcjonowania Radziwiłłów w Mińskim opierał się na układzie między nim a królem i jego reprezentantami, początkowo z A. Tyzenhauzem, a następnie z J. Chreptowiczem. Wykonawcami ich woli były rodzinny mińskie, z tym jednak zastrzeżeniem, że to właśnie spośród tych rodzin wybierano kandydatów do funkcji deputatów czy posłów, a narzucenie osoby z zewnątrz bez akceptacji miejscowych rodzin było trudne.

Tabela 1. Magnaci na sejmikach mińskich w latach 1778–1787

Lp. Sejmik	Wybrani	Kandydaci	Proponujący	Obecni na sejmiku
1. 1778 poselski	A. Prószyński T. Wołodkowicz	A. Chmara A. Prószyński T. Wołodkowicz F. Uniechowski S. Bykowski F. Prószyński	M.K. Ogiński Wolmer/Tyzenhauz Wolmer/Tyzenhauz I. Massalski Wolmer/Tyzenhauz Wolmer/Tyzenhauz	Brak
2. 1779 deputacki	S. Prószyński I. Janiszewski	S. Prószyński I. Janiszewski	? ?	?
3. 1780 deputacki	T. Wołodkowicz S. Wańkowicz	T. Wołodkowicz S. Wańkowicz	K.S. Radziwiłł K.S. Radziwiłł Przeciw Tyzenhauzowi	J. Judycki
4. 1780 poselski	D. Przeddziecki W. Tyszkiewicz	D. Przeddziecki W. Tyszkiewicz F. Wołodkowicz [?] Świętorzecki S. Oranowski	Stanisław August ? ? K.S. Radziwiłł	D. Przeddziecki W. Tyszkiewicz
5. 1781 deputacki	J.J. Kłokocki J. Downarowicz	J.J. Kłokocki J. Downarowicz I. Pawlikowski J. Stempowski J. Oranowski	? ? ? ? ?	Brak
6. 1782 deputacki	J. Chmara J. Świętorzecki	J. Chmara J. Świętorzecki	? ?	Brak
7. 1782 poselski	D. Przeddziecki K. Zawisza	D. Przeddziecki K. Zawisza A. Prószyński T. Bykowski	J. Chreptowicz W. Tyszkiewicz J. Chreptowicz, A. Sapieha A.K. Czartoryski	Brak
8. 1783 deputacki	J. Wołodkowicz S. Bohuszewicz	J. Wołodkowicz S. Bohuszewicz	J. Chreptowicz J. Chreptowicz	D. Radziwiłł H.W. Radziwiłł
Elekcja starosty	H.W. Radziwiłł	H.W. Radziwiłł	K.S. Radziwiłł, król	D. Radziwiłł H.W. Radziwiłł
9. 1784 deputacki	F. Prószyński B. Golejewski	F. Prószyński B. Golejewski	? ?	Brak
10. 1784 poselski	K. Zawisza F. Uniechowski	K. Zawisza F. Uniechowski J.J. Kłokocki	J. Chreptowicz, K.S. Radziwiłł ? J. Chreptowicz, K.S. Radziwiłł	M. Tyszkiewicz
11. 1785 deputacki	A. Chmara J. Wańkowicz	A. Chmara J. Wańkowicz J. Downarowicz S. Piszcząło J. Pawlikowski J. Wołodkowicz [?] Żyżemski [?] Mackiewicz F. Zawisza T. Woroniec	Stanisław August ? J. Chreptowicz ? I. Massalski T. Wołodkowicz T. Wołodkowicz T. Wołodkowicz ? ?	H.W. Radziwiłł

Lp. Sejmik	Wybrani	Kandydaci	Proponujący	Obecni na sejmiku
Elekcja sędziego	J. Pawlikowski	J. Pawlikowski D. Zaiarski I. Daszkiewicz	A. Chmara J. Chreptowicz, K.S. Radziwiłł H.W. Radziwiłł, O. Stackel- berg	H.W. Radziwiłł
12. 1786 deputacki	K. Zawisza F. Osztorp	K. Zawisza F. Osztorp J. Wołodkiewicz I. Daszkiewicz K. Mackiewicz L. Horain T. Lichodziejewski O. Gnatowski A. Zamoyski	K.S. Radziwiłł, król K.S. Radziwiłł, król ? ? ? ? ? ? ?	Brak
Elekcja sędziego	J. Wołodkiewicz	J. Wołodkiewicz I. Daszkiewicz M. Wańkowicz D. Zaiarski S. Bohuszewicz T. Bohdanowicz	Radziwiłłowie ? Prószyńscy/Wańkowicze ? Bykowscy/Radziwiłłowie J.Chreptowicz, K.S. Radziwiłł	Brak
13. 1786 poselski	A.K. Massalski J. Wańkowicz	A.K. Massalski J. Wańkowicz A. Oskierka J.N. Chęcki	H.W. Radziwiłł, król K.S. Radziwiłł, król K.S. Radziwiłł, król A. Chmara	H.W. Radziwiłł
14. 1787 deputacki	K. Mackiewicz J. Wołodkiewicz	K. Mackiewicz J. Wołodkiewicz	? ?	M.H.Brzostowski
Elekcja starosty	M.H.Brzostowski	M.H.Brzostowski A.Chmara M. Przedziecki P. Zawisza [?] Wołockiewicz D. Radziwiłł W. Tyszkiewicz F. Uniechowski [?] Świętorzecki	J. Chreptowicz, król, K.S. Radziwiłł, Prószyńscy Miejscowe elity [?] Tyszkiewicz ? ? ? ? ? ?	M.H.Brzostowski

Źródło: opracowanie własne.

Bibliografia

Źródła rękopiśmienne

Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie

Archiwum Królestwa Polskiego.

rkp. 134, Diariusz sejmu 1778.

rkp. 135, Diariusz sejmu 1780.

- rkp. 136, Diariusz sejmu 1782.
rkp. 137, Diariusz sejmu 1784.
Archiwum Radziwiłłów, dz. II.
rkp. 3131, Planta sejmików 1778.
Archiwum Radziwiłłów, dz. V.
rkp. 1999, Korespondencja Chmarów z Radziwiłłami.
rkp. 2793, Korespondencja Daszkiewiczów z Radziwiłłami.
rkp. 12403, Korespondencja Prószyńskich z Radziwiłłami.
rkp. 12405, Korespondencja Prószyńskich z Radziwiłłami.
rkp. 12410, Korespondencja Prószyńskich z Radziwiłłami.
rkp. 16958, Korespondencja Wańkowiczów z Radziwiłłami.
rkp. 16959, Korespondencja Wańkowiczów z Radziwiłłami.
rkp. 17814, Korespondencja Wołodkowiczów z Radziwiłłami.
rkp. 17911, Korespondencja Wołodkowiczów z Radziwiłłami.
rkp. 17919, Korespondencja Wołodkowiczów z Radziwiłłami.
rkp. 17923, Korespondencja Wołodkowiczów z Radziwiłłami.
rkp. 17932, Korespondencja Wołodkowiczów z Radziwiłłami.
rkp. 17941, Korespondencja Wołodzków z Radziwiłłami.
rkp. 18568, Korespondencja Zawiszów z Radziwiłłami.
Tzw. Metryka Litewska, dz. VII.
rkp. 22, Protokół potoczny Rady Nieustającej.
rkp. 49, Protokół potoczny Rady Nieustającej.
Varia, oddz. I.
rkp. 60, Papiery publiczne z końca XVIII w.
Zbiór z Muzeum Narodowego.
rkp. 100, Korespondencja A. Chmary.
Biblioteka Książąt Czartoryskich w Krakowie
rkp. 699, Korespondencja Stanisława Augusta.
rkp. 921, Korespondencja Stanisława Augusta.
Biblioteka Jagiellońska
rkp. 5993, Papiery różne XVIII w.
rkp. 6655, Korespondencja Chmarów.
rkp. 6656, Korespondencja Chmarów.
rkp. 6657, Korespondencja Chmarów.
rkp. 6658, Korespondencja Chmarów.
rkp. 6665, Korespondencja Chmarów.
rkp. 6666, Korespondencja Chmarów.
rkp. 6668, Korespondencja Chmarów.
Biblioteka Publiczna m.st. Warszawy
rkp. akc. 1780, Korespondencja Chmarów.
Biblioteka Zakładu Narodowego im. Ossolińskich
rkp. 4909, Korespondencja Chmarów.
Lietuvos Mokslo Akademijos Vrublevskių Biblioteka, Vilnius
f. 9 (Kolekcja)
rkp. 3013, Gazety pisane.

Lietuvos Valstybes Istorijos Archyvas, Vilnius

f. 1135, op. 20

rkp. 427/8, Korespondencja Ignacego Massalskiego.

Lvivska Nacjonalna Naukova Biblioteka Ukrainy im. V. Stefanyka

f. 103, dz. VIII (Archiwum Sapiechów)

rkp. 641, Korespondencja Chmarów.

Nacjonalnyj Gistoricznyj Archiu Bielarusij, Mińsk

f. 694, op. 5 (Archiwum Radziwiłłów)

rkp. 65, Wypis z ksiąg mińskich.

rkp. 197, Wypis z ksiąg mińskich.

f. 1324, op. 1 (Archiwum Chmarów)

rkp. 26, Papiery Chmarów, kopie listów.

rkp. 32, Korespondencja Chmarów.

rkp. 38, Korespondencja Chmarów.

rkp. 43, Korespondencja Chmarów.

rkp. 60, Korespondencja Chmarów.

rkp. 62, Korespondencja Chmarów.

rkp. 71, Papiery Chmarów, kopie listów.

rkp. 77, Korespondencja Chmarów.

rkp. 84, Korespondencja Chmarów.

rkp. 86, Korespondencja Chmarów.

rkp. 106, Papiery Chmarów.

f. 1727, op. 1

rkp. 17, Księgi mińskie.

rkp. 19, Księgi mińskie.

rkp. 20, Księgi mińskie.

rkp. 21, Księgi mińskie.

rkp. 22, Księgi mińskie.

rkp. 23, Księgi mińskie.

rkp. 24, Księgi mińskie.

rkp. 25, Księgi mińskie.

rkp. 26, Księgi mińskie.

Źródła drukowane

Listy księcia Karola Stanisława Radziwiłła „Panie Kochanku” (1751–1790), wyd. E. Łuniński, Warszawa 1906.

Pamiętniki Józefa Kossakowskiego, biskupa inflanckiego 1738–1788, wyd. A. Darowski, Warszawa 1891.

Zbiór mow Jaśnie Wielmożnego Adama Chmary wojewody mińskiego, starosty gizowskiego, kawalera orderow Orła Białego y S Stanisł: tak w czasie Sejmu Grodzieńskiego 1784 ru. Jako też za łaski tegoż w ru. 1785 przy zagajeniu i limitach Oboygu kadencji Grodzieńskiej i Wileńskiej tudzież innych JJWW Ichmościow do druku podany, Wilno 1786.

Opracowania

- Anusik Z., Stroynowski A., *Radziwiłł Hieronim Wincenty*, w: *Polski słownik biograficzny*, t. 30, Wrocław 1987.
- Bucholc-Srogosz K., *Senat stanisławowski w historiografii polskiej*, Częstochowa 2015.
- Danilczyk A., *W kręgu afery Dogrumowej. Sejm 1786 roku*, Warszawa 2010.
- Deputaci Trybunału Głównego Wielkiego Księstwa Litewskiego, Spisy*, oprac. A. Rachuba i P.P. Romaniuk, Warszawa 2004.
- Filipczak W., *Anna z Pocięjów Tyszkiewiczowa, wojewodzina smoleńska. Rola polityczna w czasach Rady Nieustającej*, w: *Kobiety i władza w czasach dawnych*, red. B. Czwojdrak, A.A. Klućczek, Katowice 2015.
- Filipczak W., *Sejm 1778*, Warszawa 2000.
- Haratym A., *Świętorzecki Antoni*, w: *Polski słownik biograficzny*, t. 51, Warszawa–Kraków 2018.
- Kalenkiewiczówna A., *Rozkład partii Tyzenhauza na tle sejmików litewskich, na tle sejmików litewskich*, w: *Księga pamiątkowa Koła Historyków słuchaczy USB w Wilnie*, Wilno 1933.
- Kościalkowski S., *Antoni Tyzenhauz, podskarbi nadworny litewski*, t. 1–2, Londyn 1970–1971.
- Michalski J., *Sejmiki poselskie 1788 roku*, w: J. Michalski, *Studia historyczne z XVIII i XIX wieku*, t. 1, Warszawa 2007.
- Michalski J., *Wokół powrotu Karola Radziwiłła z emigracji pobarskiej*, „Kwartalnik Historyczny” 1999, z. 4.
- Mościcki H., *Brzostowski Michał Hieronim*, w: *Polski słownik biograficzny*, t. 3, Kraków 1937.
- Rolnik D., *Adam Chmara (1720–1805) – ostatni wojewoda miński w świecie polityki czasów stanisławowskich i jego archiwum*, Katowice 2022.
- Rolnik D., *Adam Chmara ostatni wojewoda miński i Stanisław August Poniatowski. O podstawach, trwałości i rozpadzie sojuszków oraz przyjaźni politycznych w czasach stanisławowskich*, „Historia Slavorum Occidentis”, 12, 2022, nr 4 (35).
- Rolnik D., *Jeleńscy, ich archiwum i województwo mińskie – w odpowiedzi na pełną problemową recenzję Moniki Jusupović*, „Klio” 54, 2020, 3.
- Rolnik D., *Mińskie sejmiki poselskie w latach 1778–1786 – między problemami domowymi a światem zewnętrznym*, „Res Historica” 2021, 51.
- Rolnik D., *Województwo mińskie i Jeleńscy w życiu publicznym Rzeczypospolitej w latach 1764–1795 w świetle ich korespondencji*, Katowice 2018.
- Rostworowski E., *Judycki Józef*, w: *Polski słownik biograficzny*, t. 11, Wrocław–Warszawa–Kraków 1964–1965.
- Senatorowie i dygnitarze wielkiego Księstwa Litewskiego 1386–1795*, oprac. J. Wolff, Kraków 1885.
- Stroynowski A., *Obrazy sejmu grodzieńskiego 1784 roku. Studium z dziejów kultury parlamentarnej*, Częstochowa 2020.
- Stroynowski A., *Opozycja sejmowa w dobie rządów Rady Nieustającej. Studium z dziejów kultury politycznej*, Łódź 2005.
- Stroynowski A., *Pierwszy „wolny” sejm stanisławowski 1778 (główne problemy obrad)*, „Folia Historica” 1990, 37.

Abstract

Magnates at Minsk sejmiks in 1778–1787. On the importance of the “voice” of the Radziwills and other “mighty lords” in Minsk

Keywords: Stanisław Augustus, the Radziwiłł family, Minsk elites, Minsk sejmiks, royal party

The times of Stanisław August brought many changes in the perception of the nobility of the Commonwealth. This is also evident in the sejmiks and in the relations of provincial elites with the magnates. The position of the magnate families after the Bar Confederation and the First Partition weakened, which Stanisław Augustus took good advantage of to build his party, at the expense of the magnates themselves. This mechanism can be seen in the Minsk province, although in it the influence of the Radziwills was strong all the time, except that the most important of them, Karol Stanisław, after his return from the “post-Bar confederacy” emigration, began to cooperate with the king. As a result, most of the elections of officials and the election of deputies and deputies in Minsk were carried out in agreement between K.S. Radziwiłł, Antoni Tyzenhauz, Joachim Chreptowicz and the local elite represented by the Bykowskis, the Chmars, the Proszynskis, the Świątorzeckis, the Wolodkowiczs or the Zawiszas. With regard to them, K.S. Radziwiłł behaved with detachment, adequately supporting members of these families in applying for functions or offices, however he was flexible in this, able to give up his candidate. In any case, he did not risk much, as kindness was shown to him by almost everyone. Supported himself by Józef Mikołaj Radziwiłł, Voivode of Minsk, and Hieronim Wincenty Radziwiłł, Starost of Minsk, he maintained a balance among the ambitious families of Minsk. Attempts to involve representatives of other wealthy families: the Sapiehas, the Przezdzieckis or the Brzostowskis, were limited to isolated actions related to putting forward their candidates for parliamentary, deputy or electoral offices. The power of the middle nobility is also evident in Minsk. It was, next to the Radziwills and the royal party, the third force, increasingly independent, although most of the local elite accepted the direction of reforms proposed by Stanisław Augustus, which also did not mean that they had their particular interests in mind all the time, and the Minsk sejmiks were usually very rational in their decisions.

Translated by Stefan Kubiak